अधिगमपरिणाम-आधारितपाठ्यचर्यारूपरेखा

स्नातककार्यक्रमः – वास्तुशास्त्रम्

2025

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

UGC

विश्वविद्यालय-अनुदान-आयोगः

बहादुरशाह-जफर-मार्गः

नवदेहली – 110002

UGC LOCF Committee (Sanskrit)

Prof. Shrinivas Varakhedi
Chairperson of the committee and Vice-Chancellor, Central Sanskrit University, New Delhi – 110058, ✉ vc@sanskrit.nic.in
Prof. Sukant Kumar Senapati
Vice-Chancellor, Shri Somnath Sanskrit University, Veraval, ✉ sukantsnpt@gmail.com
Prof. Viroopaksha V. Jaddipal
Secretary, Maharishi Sandipani Rashtriya Ved Vidya Pratishthan, Ujjain, ✉ vvjaddipal@gmail.com
Dr. M. V. Natesan
(Retd. Prof.) SSV Kaladi, Kailash Nagar Kolazhy, Biyur, Trichur-10, ✉ natesanskt2000@gmail.com
Dr. Mamta Tripathi
Assistant Professor, Gargi College, University of Delhi, Delhi, ✉ mamtatripathi.jnu@gmail.com

Curriculum Development Committee for B.A. Hons. (Vastu Shastra)

Prof. Deviprasad Tripathi
Chairperson of the Committee and Professor, Shri Lal Bahadur Shastri National Sanskrit University, New Delhi ✉ devi@slbsrsv.ac.in
Prof. P.S.N. RAO
Professor, School of Planning & Architecture, New Delhi, ✉ drpsnrao@hotmail.com
Prof. Ashok Thapaliyal
Professor, Shri Lal Bahadur Shastri National Sanskrit University, New Delhi, ✉ ashokthapliyal@slbsrsv.ac.in
Dr. Pravesh vyas
Asst. Professor, Shri Lal Bahadur Shastri National Sanskrit University, New Delhi, ✉ pravesh@slbsrsv.ac.in
Prof. Dinakar Marathe
Convenor of the committee and Professor, Kavikulguru Kalidas Sanskrit University, Ratnagiri Campus, Ratnagiri, Maharashtra – 415612 ✉ dinkarmarathe@gmail.com

Co-ordination Committee

Dr. G. Surya Prasad
Chief Co-ordinator of the committee and Asst. Professor, Central Sanskrit University, New Delhi – 110058, ✉ dr.gsurya.prasad@csu.co.in
Dr. Yashvant Kumar Trivedi
Asst. Professor, Central Sanskrit University, New Delhi –110058,✉ dr.yashvant.trivedi@csu.co.in
Dr. Awasthi Sailesh Kumar
Asst. Professor Grade, Central Sanskrit University, New Delhi, 110058, ✉ dr.awasthisailesh@csu.co.in
Dr. Kishor Kumar
Asst. Professor Grade, Central Sanskrit University, New Delhi – 110058, ✉ dr.kishor_kumar@csu.co.in
Dr. Deepika Dixit
Asst. Professor Grade, Central Sanskrit University, New Delhi – 110058, ✉ dr.deepikadixit@csu.co.in

विषयसूची

कार्यक्रमस्य परिचयः

(Introduction of the Program)

बी.ए. ऑनर्स् (वास्तुशास्त्रम्) चतुर्णां वर्षाणां कार्यक्रमः विद्यते। अस्मिन् कार्यक्रमे आहत्य अष्टसत्रार्धानि भविष्यन्ति। **अर्हता** - प्राक्-शास्त्री-उपशास्त्री-उत्तरमध्यमापरीक्षोत्तीर्णाः तत्समकक्ष्यपरीक्षोत्तीर्णाः वा छात्राः एन्.टि.ए. द्वारा आयोज्यमानपरीक्षामाध्यमेन उत्तीर्य अस्मिन् बी.ए.आनर्स (वास्तुशास्त्रम्) कार्यक्रमे प्रवेष्टुम् अर्हाः। अत्र अष्टसु सत्रार्धेषु स्वशास्त्रीयपाठ्यक्रमाः **(Major),** स्वशास्त्रसम्बद्धचयनितपाठ्यक्रमाः **(Minor),** बहुशास्त्रीयपाठ्यक्रमाः **(Multi-disciplinary),** मूल्यवर्धनपाठ्यक्रमाः **(VAC),** कौशलाधारितपाठ्यक्रमाः **(SEC)** च भविष्यन्ति।

एतैः साकं अन्तिमसत्रार्धे प्रशिक्षुतासेवा **(Internship)** पाठ्येतरगतिविधयः **(ECA)** लघुशोधप्रबन्धः **(Dissertation)** च भविष्यन्ति।

कार्यक्रमस्य उद्देश्यानि

(Objectives of the Program)

अस्य पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यम् एवं प्रकारेण निर्दिष्टं भवति -

1. भारतीयज्ञानपरम्पाराधारेण वास्तुशास्त्रस्य परिचयप्रदानम्।
2. भारतीयसंस्कृतेः विषये ज्ञानप्रदानम्।
3. भारतीयवास्तुपरम्परायाः परिचयप्रदानम्।
4. नैतिकमूल्यानां विषये ज्ञानप्रदानम्।
5. भारतीयजीवनपद्धतौ वास्तुशास्त्रस्य प्रयोगविषये मार्गदर्शनम्।
6. वास्तुरचनादिकौशलविकासाय मार्गदर्शनम्।
7. संस्कृत-आङ्ग्ल-हिन्दीभाषासु सम्भाषणकौशलसम्पादनम्।
8. भारतीयज्ञानपरम्पराविषयेषु शोधदृष्टिप्रदानम्।
9. सङ्गणकद्वारा संस्कृत/शास्त्रसम्बद्धप्रोग्रामिंग् निर्माणे दक्षताप्रदानम्।

कार्यक्रमस्य परिणामाः

(Program Outcomes)

कार्यक्रमस्य परिणामः - 1	**भारतीयमूलानि -** छात्राः भारतीयवास्तुकलादिषु कुशलाः भविष्यन्ति।
कार्यक्रमस्य परिणामः - 2	**भारतीयज्ञानपरम्परा -** भारतीयज्ञानपरम्परायाम् अभिमानवन्तः भविष्यन्ति।
कार्यक्रमस्य परिणामः - 3	**भविष्यवाद्युपागमः** – वास्तुनिर्माणकार्येषु निपुणाः भविष्यन्ति। शिल्पसंवर्धनं सम्पादयिष्यन्ति।
कार्यक्रमस्य परिणामः - 4	**बहुशास्त्रीयम् -** वास्तुशास्त्रे प्रतिपादितान् लोकोपयोगिनः मौलिकान् विषयान् समाजे सप्रमाणं प्रतिपादयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
कार्यक्रमस्य परिणामः - 5	**वृत्तिप्रदानक्षमता -** छात्रान् व्यावसायिक-विश्लेषणात्मकप्रौद्योगिकी-कौशलेन सुसज्जितान् कृत्वा तेषां वृत्तिसामर्थ्यस्य वर्धनम्।

प्रधानानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम्

(PROGRAM OUTCOME MAPPING FOR MAJOR COURSES)

Course Name पाठ्यक्रमनाम	Rootedness भारतीयमूलानि	IKS भारतीय ज्ञान परम्परा	Futuristic भविष्यवादी	Employability वृत्तिप्रदानक्षमता	Value, Skill and Multidisciplinary मूल्यानि, कौशलानि एवं बहुशास्त्रीयपाठ्यक्रमः	Disciplinary Knowledge अध्ययनशाखायाः ज्ञानम्	Difficulty Level काठिन्यस्तरः
वास्तुशास्त्रस्य परिचयः अवधारणा च:	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वास्तुशास्त्रस्य प्रमुखाचार्याः ग्रन्थाश्च	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
भूमिचयनसिद्धान्ताः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वास्तुशास्त्रस्येतिहासः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
आयादिसाधनं गृहमेलापकञ्च	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वास्तुपदविन्यासः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
आवासीयवास्तु	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
व्यावसायिकवास्तु	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
धार्मिकवास्तु	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वास्तुमुहूर्त्तविचारः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
जीर्णोद्धारविमर्शः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
चित्रालेखः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

देवबेरविधानम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ग्राम/पुर/नगरनियोजनम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
दुर्ग-राजप्रासाद-देवप्रासादविधानम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वास्तुनि प्रयोज्याप्रयोज्यविचारः, वास्तुदोषाः तेषां निराकरणञ्च	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वृक्षायुर्वेदः दकार्गलञ्च	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
अर्वाचीनवास्तुकला-सिद्धान्ताः तत्प्रयोगाश्च	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
शालविधानम् द्वादशतलविधानञ्च	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वास्तुमानचित्रनिर्माणम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

गौणानां पाठ्यक्रमाणां कार्यक्रमपरिणामैः सह योजनम्

PROGRAM OUTCOME MAPPING FOR MINOR COURSES

Course Name पाठ्यक्रमनाम	Rootedness भारतीयमूलानि	IKS भारतीय ज्ञान परम्परा	Futuristic भविष्यवादी	Employability वृत्तिप्रदानक्षमता	Value, Skill and Multidisciplinary मूल्यानि, कौशलानि एवं बहुशास्त्रीयपाठ्यक्रमः	Disciplinary Knowledge अध्ययनशाखायाः ज्ञानम्	Difficulty Level कठिनतायाः स्तरः
वास्तुशास्त्रस्य परिचयः मानवजीवने तदुपयोगिता च	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
आवासीयवास्तुनिर्माणम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
गृहारम्भ-द्वारविन्यास-गृहप्रवेशमुहूर्त्तविमर्शः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वास्तुपरिचयः, प्रयोजनम्, आधुनिक-परिप्रेक्ष्ये चावश्यकता	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
भूपरीक्षणम्, भूमेराकाराः, शल्योद्धारः दिक्परिच्छेदश्च	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वास्तुशास्त्रस्य अन्यशास्त्रैः सह सम्बन्धः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वास्तुनः प्रमुखभेदाः – आवासीय-व्यावसायिक-धार्मिकाः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

गृहारम्भः, द्वारविन्यासः, वृक्षविन्यासः, गृहप्रवेशविमर्शश्च	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
आधुनिकवास्तुकलायाः मुख्यसिद्धान्ताः	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वास्तुनि मानचित्रविधानम्	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
वास्तुनः आकृतिः, स्वरूपं एकद्वित्रि-चतुश्शालविधानं च	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

वास्तुशास्त्रस्नातकस्य गुणाः

पाठ्यक्रमस्य समापनानन्तरं छात्राः वास्तुशास्त्रचिन्तनस्य, युक्तियुक्तपरीक्षणस्य, प्रभावपूर्णसंवादस्य च कौशलानि अर्जयिष्यन्ति। बी.ए. ऑनर्स् वास्तुशास्त्रपाठ्यक्रमे स्नातकापेक्षिताः निम्नलिखिताः गुणाः भवन्ति –

GA1	भारतीयज्ञानपरम्परायाः संरक्षणम्।
GA2	स्थापत्यकलायाः विकासः।
GA3	प्राचीनग्राम-नगरवास्तुनः अध्ययनपुरस्सरं देशस्य नगरविकासे सहयोगः।
GA4	संस्कृतस्य संस्कृतेश्च सम्पूर्णविश्वे प्रचारः प्रसारः।
GA5	प्राचीनवास्तुविषयाणाम् आधुनिकस्थापत्यविषयैः सह समन्वयः।
GA6	भारतीयज्ञानपरम्परायां मनुष्यलयवास्तु-प्रासादवास्तु-मन्दिरवास्तु-नागरवास्तुविज्ञानस्य च सम्यग्ज्ञापनेन कार्यक्रमोऽयं भारतस्य समग्रविकासे सहकरोति ।

प्रधानपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः

क्र.सं.		प्रधानपाठ्यक्रमाः	पाठ्यक्रम-श्रेयोऽङ्कः	पाठ्यक्रम-काठिन्यस्तरः
1.	प्रथमवर्षीयाः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 1.1: वास्तुशास्त्रस्य परिचयः अवधारणा चः	4	100-199
2.		प्रधानः 1.2: वास्तुशास्त्रस्य प्रमुखाचार्याः ग्रन्थाश्च	4	100-199
3.		प्रधानः 1.3: भूमिचयनसिद्धान्ताः	4	100-199
4.		प्रधानः 1.4: वास्तुशास्त्रस्येतिहासः	4	100-199
5.		प्रधानः 1.5: आयादिसाधनं गृहमेलापकञ्च	4	100-199
6.		प्रधानः 1.6: वास्तुपदविन्यासः	4	100-199
7.		प्रधानः 1.7: आवासीयवास्तु	4	100-199
8.	द्वितीयवर्षीयाः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 2.1: व्यावसायिकवास्तु	4	200-299
9.		प्रधानः 2.2: धार्मिकवास्तु	4	200-299
10.		प्रधानः 2.3: वास्तुमुहूर्त्तविचारः	4	200-299
11.		प्रधानः 2.4: जीर्णोद्धारविमर्शः	4	200-299
12.		प्रमुखः 2.5: चित्रालेखः	4	200-299
13.		प्रधानः 2.6: देवबेरविधानम्	4	200-299
14.	तृतीयवर्षीयाः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 3.1: ग्राम/पुर/नगरनियोजनम्	4	300-399
15.		प्रधानः 3.2: दुर्ग-राजप्रासाद-देवप्रासादविधानम्	4	300-399
16.		प्रधानः 3.3: वास्तुनि प्रयोज्याप्रयोज्यविचारः, वास्तुदोषाः तेषां निराकरणञ्च	4	300-399
17.	चतुर्थवर्षीयाः प्रधानपाठ्यक्रमाः	प्रधानः 4.1: वृक्षायुर्वेदः दकार्गलञ्च	4	400-499
18.		प्रधानः 4.2:अर्वाचीनवास्तुकला-सिद्धान्ताः तत्प्रयोगाश्च	4	400-499
19.		प्रधानः 4.3: शालविधानम् द्वादशतलविधानञ्च	4	400-499
20.		प्रधानः 4.4: वास्तुमानचित्रनिर्माणम्	4	400-499

गौणपाठ्यक्रमाणां सञ्चयः

क्र.सं.		गौणपाठ्यक्रमाः	पाठ्यक्रम-श्रेयोऽङ्कः	पाठ्यक्रम-काठिन्यस्तरः
1.	प्रथमवर्षीयाः गौणपाठ्यकमाः	गौणः 1.क.1: वास्तुशास्त्रस्य परिचयः मानवजीवने तदुपयोगिता च	4	100-199
2.		गौणः 1.क.2: आवासीयवास्तुनिर्माणम्	4	100-199
3.		गौणः 1.क.3: गृहारम्भ-द्वारविन्यास-गृहप्रवेशमुहूर्त्तविमर्शः	4	100-199
4.	द्वितीयवर्षीयाः गौणपाठ्यकमाः	गौणः 2.क.1: वास्तुपरिचयः, प्रयोजनम्, आधुनिक-परिप्रेक्ष्ये चावश्यकता	4	200-299
5.		गौणः 2.क.2: भूपरीक्षणं, भूमेराकाराः, शल्योद्धारः दिक्परिच्छेदश्च	4	200-299
6.	तृतीयवर्षीयाः गौणपाठ्यक्रमाः	गौणः 3.क.1: वास्तुशास्त्रस्य अन्यशास्त्रैः सह सम्बन्धः	4	300-399
7.		गौणः 3.क.2: वास्तुनः प्रमुखभेदाः – आवासीय-व्यावसायिक - धार्मिकाः	4	300-399
8.		गौणः 3.क.3: गृहारम्भः, द्वारविन्यासः, वृक्षविन्यासः, गृहप्रवेशविमर्शश्च	4	300-399
9.		गौणः 3.क.4: आधुनिकवास्तुकलायाः मुख्यसिद्धान्ताः	4	300-399
10.	चतुर्थवर्षीयाः गौणपाठ्यक्रमाः	गौणः 4.क.1: वास्तुनि मानचित्रविधानम्	4	400-499
11.		गौणः 4.क.2: वास्तुनः आकृतिः, स्वरूपम् एकद्वित्रि-चतुश्शालविधानं च	4	400-499

प्रथमवर्षः
(प्रधानपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः 100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रथमसत्रार्द्धः (Semester – 1)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.1: वास्तुशास्त्रस्य परिचयः अवधारणा च

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भारतीयवास्तुशास्त्रस्य सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. वास्तुशास्त्रस्य अध्ययनेन प्राप्यमाणानां प्रयोजनानां ज्ञानसम्पादनम्।
3. वास्तुशास्त्रस्य अवधारणायाः मूलतत्त्वानां परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :–

1. वास्तुशास्त्रस्य परिभाषाः प्रतिपादयितुं सिद्धाः भविष्यन्ति।
2. वास्तुशास्त्रस्य अन्यशास्त्रैः सह सम्बन्धं वर्णयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
3. वास्तुशास्त्रस्य महत्त्वं प्रासङ्गिकतां च निगदितुं दक्षाः भविष्यन्ति।
4. वास्तुशास्त्रे पञ्चमहाभूतानां प्राकृतिकशक्तीनामुपयोगं वर्णयितुं सिद्धाः भविष्यन्ति।
5. वास्तुपुरुषस्य स्वरूपप्रतिपादनं कर्तुं सिद्धाः भविष्यन्ति।
6. गृहादिनिर्माणस्य ध्यातव्यविषयान् वर्णयितुं प्रवीणाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Pratice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.1	वास्तुशास्त्रस्य परिचयः अवधारणा च	03	1	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. वास्तुप्रवेशः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वास्तुशास्त्रस्य परिभाषा।
- वास्तुनः स्वरूपम्।
- वास्तुशास्त्रस्य उद्देश्यानि।
- वास्तुशास्त्रस्य अन्यशास्त्रैः सह सम्बन्धः।
- वास्तुशास्त्रस्य महत्त्वं प्रासङ्गिकता च।

अन्वितिः २. वास्तुपुरुषसङ्कल्पना। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वास्तुशास्त्रे पञ्चमहाभूतानि।
- वास्तुशास्त्रे प्राकृतिकशक्तयः।

- वास्तोष्पतिपरिकल्पना।
- वास्तुपुरुषस्योद्भवः।
- वास्तुपुरुषस्याङ्गे देवताः।
- वास्तुशास्त्रस्य सङ्क्षिप्तविकासक्रमः।

अन्वितिः ३. गृहनिर्माणचिन्तनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वास्तुनः व्युत्पत्तिः अर्थश्च।
- वास्तुस्वरूपम्।
- वास्तुनः प्रभेदाः।
- गृहादिनिर्माणप्रयोजनम् आवश्यकता च।
- गृहादिनिर्माणे ध्यातव्यविषयाः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुशिक्षणम् आन्तरिकमूल्याङ्कनञ्च

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. चतुर्वेदी, शुकदेवः, भारतीय वास्तुशास्त्रम्, श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः, नवदेहली।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. त्रिपाठी, देवीप्रसादः, वास्तुसारः, दिल्ली : : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।
2. थपलियाल, अशोकः, वास्तुप्रवोधिनी, नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
3. रामनिहोर द्विवेदी, प. श्री, बृहद्वास्तुमाला, (टीकाकारः सम्पादकश्च - अशोकः थपलियालः), नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
4. विद्याधरः, भारतीय वास्तुशास्त्रस्य इतिहासः, दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।
5. झा, जीवनाथः, वास्तुरत्नावली, (व्याख्याकारः - अच्युतानन्दः झा), वाराणसी : चौखम्बा अमर भारती प्रकाशन।
6. देशबन्धुः, गृहवास्तुशास्त्रीयविधानम्, दिल्ली : विद्यानिधिप्रकाशन।
7. टोडरमलः, वास्तुसौख्यम्, (टीकाकारः - प्रवेशव्यासः), जयपुरम् : जगदीश संस्कृत पुस्तकालय।
8. वास्तुशास्त्रविभागः, वास्तुशास्त्रविमर्श शोधपत्रिका, नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्री राष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः 100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.2: वास्तुशास्त्रस्य प्रमुखाचार्याः ग्रन्थाश्च

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वास्तुशास्त्रस्य अष्टादशप्रवर्तकानां सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. वास्तुशास्त्रस्य प्रसिद्धानां प्रमुखाचार्याणां विषये ज्ञानसम्पादनम्।
3. वास्तुशास्त्रस्य प्रसिद्धमौलिकग्रन्थानां परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वास्तुशास्त्रस्य अष्टादशप्रवर्तकानाम् आचार्याणां विषये वक्तुं प्रभविष्यन्ति।
2. पुराणकर्तुः वास्तुविदः महर्षिवेदव्यासस्य परिचयप्रदाने समर्थाः भविष्यन्ति।
3. वास्तुशास्त्रस्य वराहमिहिरादीनाम् आचार्याणां विषये निगदितुं सक्षमाः भविष्यन्ति।
4. पुराणेषु वास्तुशास्त्रस्य सन्दर्भान् वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
5. वास्तुशास्त्रस्य प्रसिद्धग्रन्थानां परिचयं प्रदातुं कुशलाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.2	वास्तुशास्त्रस्य प्रमुखाचार्याः ग्रन्थाश्च	03	01	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. वास्तुशास्त्रप्रवर्तकाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अष्टादशप्रवर्तकाः।
- वेदव्यासः।
- वराहमिहिरः।
- भोजराजः।
- रामदैवज्ञः।
- टोडरमलः।
- सूत्रधारमण्डनः।

अन्वितिः २. पौराणिकवास्तुग्रन्थाः शास्त्रीयग्रन्थाः च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मत्स्यपुराणम्।
- अग्निपुराणम्।
- विश्वकर्मप्रकाशः।
- विश्वकर्मवास्तुशास्त्रम्।
- मयमतम्।
- मानसारः।
- मुहूर्त्तचिन्तामणिः (वास्तुगृहप्रवेशप्रकरणे)

अन्वितिः ३. वास्तुशास्त्रग्रन्थाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अपराजितपृच्छा।
- समराङ्गणसूत्रधारः।
- मनुष्यालयचन्द्रिका।
- रूपमण्डनम्।
- वास्तुविद्या।
- बृहत्संहिता (वास्तुविद्याध्यायादयः)

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुशिक्षणम् आन्तरिकमूल्याङ्कनञ्च

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. विद्याधरः, भारतीय वास्तुशास्त्र का इतिहास, दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. वास्तुशास्त्रविभागः, वास्तुशास्त्रविमर्श शोधपत्रिका, नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रिय-संस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.3: भूमिचयनसिद्धान्ताः दिक्साधनञ्च

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भूमिभेदानां सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. भूमिचयनसिद्धान्तानाम् अध्ययनेन प्राप्यमाणानां प्रयोजनानां ज्ञानसम्पादनम्।
3. दिक्साधनस्य अवधारणायाः मूलतत्त्वानां परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :–

1. ग्रामनिवासे शुभाशुभत्वविचारान् वक्तुं सिद्धाः भविष्यन्ति।
2. काकिणीविचारप्रतिपादने समर्था: भविष्यन्ति।
3. भूमेः प्लवविचारप्रतिपादने समर्थाः भविष्यन्ति।
4. भूमेः आकारविषयकविचारान् वर्णयितुं दक्षाः भविष्यन्ति।
5. शल्योद्धारविधीनां प्रयोगं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
6. दिक्साधनविचारान् प्रतिपादयितुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.3	भूमिचयनसिद्धान्ताः दिक्साधनञ्च	03	01	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. भूमिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ग्रामनिवासे शुभाशुभत्वविचारः।
- काकिणीविचारः।
- भूमेः रङ्गरूपरसगन्धादिलक्षणानि।
- भूमेः प्लवविचारः।
- भूमेः पृष्ठविचारः ।

अन्वितिः२. भूमेः आकारादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वीथिविचारः।

- पैतामहादिवास्तुविचारः।
- भूमेः आकारविचारः।
- भूमेः आकृत्यादिमाध्यमेन शुभाशुभत्वनिर्णयः।
- खातमाध्यमेन भूमेः शुभाशुभत्वम्।

अन्वितिः ३. शल्यविचारः दिक्साधनं च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भूमौ खनने प्राप्तवस्तुफलानि।
- शल्यविचारः।
- शल्योद्धारविधिः।
- दिक्साधनस्य प्रयोजनम्।
- दिक्साधनविधयः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुशिक्षणम् आन्तरिकमूल्याङ्कनञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. त्रिपाठी, देवीप्रसादः, *वास्तुसारः,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।
2. थपलियाल, अशोकः, *वास्तुप्रबोधिनी,* नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
3. रामनिहोर द्विवेदी, प. श्रीः, *बृहद्वास्तुमाला,* (टीकाकारः सम्पादकश्च – डॉ. अशोकः थपलियालः), नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. चतुर्वेदी, शुकदेवः, *भारतीय वास्तुशास्त्र,* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।
2. झा, जीवनाथः, *वास्तुरत्नावली,* (व्याख्याकारः – अच्युतानन्दः झा), वाराणसी : चौखम्बा अमर भारती प्रकाशन।
3. देशबन्धुः, *गृहवास्तुशास्त्रीयविधानम्,* दिल्ली : विद्यानिधिप्रकाशन।
4. टोडरमलः, *वास्तुसौख्यम्,* (टीकाकारः – प्रवेशव्यासः), जयपुरम् : जगदीश संस्कृत पुस्तकालय।
5. वास्तुशास्त्रविभागः, *वास्तुशास्त्रविमर्श शोधपत्रिका,* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्री-राष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः 100-199	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.4: वास्तुशास्त्रस्येतिहासः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भारतीयवास्तुशास्त्रस्य सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. संस्कृतवाङ्मये वास्तुशास्त्रसम्बन्धितं ज्ञानसम्पादनम्।
3. वास्तुशास्त्रस्य प्रमुखग्रन्थानाम् आचार्याणाञ्च परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वैदिकवाङ्मये वास्तुशास्त्रस्य स्वरूपप्रतिपादने समर्थाः भविष्यन्ति।
3. सिन्धुसरस्वतीनदीसभ्यताकालीनस्थापत्यस्य स्वरूपप्रतिपादने दक्षाः भविष्यन्ति।
4. प्राचीनभारतीयशासकानां वास्तुकलाविषयकवर्णनं कर्तुं सिद्धाः भविष्यन्ति।
5. वैदिकवास्तुविद्देवतानां प्रतिपादने दक्षाः भविष्यन्ति।
6. वास्तुशास्त्रस्य प्रमुखग्रन्थानामाचार्याणां च परिचयप्रदाने कुशलाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.4	वास्तुशास्त्रस्येतिहासः	03	01	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. वैदिक-पौराणिकवाङ्ग्मये वास्तु। **श्रेयोऽङ्कः १**

- भारतीयवास्तुशास्त्रस्य प्राग्वैदिकस्वरूपम्।
- वैदिकवाङ्मये वास्तुशास्त्रम्।
- सिन्धुसरस्वतीनदीसभ्यताकालीनस्थापत्यम्।
- पुराणेषु वास्तुशास्त्रम्।
- रामायणमहाभारतयोः वास्तुशास्त्रम्।
- संस्कृतवाङ्मये वास्तुशास्त्रम्।
- बौद्धसाहित्ये वास्तुतत्त्वानि।
- जैनसाहित्ये वास्तुतत्त्वानि।

अन्वितिः २. राजपूत-मुगल-ब्रिटिशकालीनवास्तुकला। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्राचीनभारतीयशासकानां वास्तुकला (मौर्यकालतः वर्धनसाम्राज्यपर्यन्तम्)
- राजपूतकालीनवास्तुकला।
- मुगलकालीनवास्तुकला।
- मुगलकालीनवास्तुकला।
- ब्रिटिशकालीनवास्तुकला।
- स्वातन्त्र्योत्तरवास्तुकला।

अन्वितिः ३. प्रमुखवास्तुग्रन्थाः प्रवर्तकाश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वास्तुशास्त्रस्य प्रमुखग्रन्थानां परिचयः –
  - विश्वकर्मवास्तुशास्त्रम्
  - मयमतम्
  - समरांगणसूत्रधारः
  - अपराजितपृच्छा
  - जयपृच्छा
  - रूपमण्डनम्
  - राजबल्लभवास्तुशास्त्रम्
  - प्रासादमण्डनम्
  - काश्यपशिल्पम्
  - विश्वकर्मप्रकाशः
  - मानसारः
  - मनुष्यालयचन्द्रिका
- वैदिकवास्तुविद्देवताः।
- पौराणिकवास्तुविद्देवाः।
- वास्तुशास्त्रस्य अष्टादशप्रवर्तकाचार्याः।
- वास्तुशास्त्रस्य प्रमुखाचार्याणां परिचयः –
  - नारदः
  - विश्वकर्मा
  - मयः
  - वराहमिहिरः
  - मानसारः
  - रामदैवज्ञः
  - टोडरमल्लः
  - भोजराजः
  - सूत्रधारमण्डनः
  - जीवनाथः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुशिक्षणम्।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. विद्याधरः, *भारतीय वास्तुशास्त्र का इतिहास,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।
2. चतुर्वेदी, शुकदेवः, *भारतीय वास्तुशास्त्र,* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. चतुर्वेदी, शुकदेवः, *भारतीय वास्तुशास्त्र,* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।
2. थपलियाल, अशोकः *वास्तुप्रवोधिनी,* नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
3. द्विवेदी, रामनिहोर, प. श्रीः *बृहद्वास्तुमाला,* (टीकाकारः सम्पादकश्च – डॉ. अशोकः थपलियालः), नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
4. विद्याधरः *भारतीय वास्तुशास्त्र का इतिहास,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।
5. झा, जीवनाथः *वास्तुरत्नावली,* (व्याख्याकारः – अच्युतानन्दः झा), वाराणसी : चौखम्बा अमर भारती प्रकाशन।
6. देशबन्धुः *गृहवास्तुशास्त्रीयविधानम्,* दिल्ली : विद्यानिधिप्रकाशन।
7. टोडरमलः *वास्तुसौख्यम्,* (टीकाकारः – प्रवेशव्यासः), जयपुरम् : जगदीश संस्कृत पुस्तकालय।
8. वास्तुशास्त्रविभागः *वास्तुशास्त्रविमर्शः,* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

द्वितीयसत्रार्द्धः (Semester – 2)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.5: आयादिसाधनं गृहमेलापकञ्च

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. आय-वार-अंशादीनां सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. गृहमेलापकस्य अध्ययनेन प्राप्यमाणानां प्रयोजनानां ज्ञानसम्पादनम्।
3. गृहायुष्ययोगविचारसम्बन्धितानां मूलतत्त्वानां परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. आयस्वरूपस्य तत्प्रयोजनस्य च वर्णने समर्थाः भविष्यन्ति।
2. द्रव्य-ऋण-नक्षत्राणां साधने दक्षाः भविष्यन्ति।
3. तिथि-योग-आयुषां साधने समर्थाः भविष्यन्ति।
4. व्ययसाधने मण्डलसाधने च कुशलाः भविष्यन्ति।
5. गृहमेलापके वर्णादिविचाराणां निरूपणं कर्तुं सिद्धाः भविष्यन्ति।
6. गृहमेलापके गणभकूटादिविचाराणां प्रतिपादनं कर्तुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.5	आयादिसाधनं गृहमेलापकञ्च	03	01	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. आयादिसाधनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आयस्वरूपं तत्प्रयोजनञ्च।
- आय-वार-अंशानां साधनम्।
- द्रव्य-ऋण-नक्षत्राणां साधनम्।
- तिथि-योग-आयुषां साधनम्।
- व्ययसाधनविचारः।
- मण्डलसाधनम्।

अन्वितिः २. गृहमेलापके वर्णादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- गृहमेलापके वर्णविचारः।
- वश्यविचारः।
- ताराविचारः।
- योनिविचारः।
- ग्रहमैत्रीविचारः।

अन्वितिः ३. गृहमेलापके गणभकूटादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- गणविचारः।
- भकूटविचारः।
- नाडीविचारः।
- गृहनक्षत्रपरिच्छेदः।
- गृहायुष्ययोगविचारः, गृहस्य परहस्तंगतयोगाश्च।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुशिक्षणम् आन्तरिकमूल्याङ्कनञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. त्रिपाठी, देवीप्रसादः, *वास्तुसारः,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।
2. झा, जीवनाथः, *वास्तुरत्नावली,* (व्याख्याकारः – अच्युतानन्दः झा), वाराणसी : चौखम्बा अमर भारती प्रकाशन।
3. रामनिहोर द्विवेदी, प. श्रीः, *बृहद्वास्तुमाला,* (टीकाकारः सम्पादकश्च – डॉ. अशोकः थपलियालः), नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. चतुर्वेदी, शुकदेव, भारतीय वास्तुशास्त्र, नई दिल्ली : श्रीलालबहादुरशास्त्री राष्ट्रीय संस्कृत विश्वविद्यालय।
2. थपलियाल, अशोक, वास्तुप्रवोधिनी, नई दिल्ली : अमर ग्रन्थ पब्लिकेशन्स।
3. देशबन्धु, गृहवास्तुशास्त्रीयविधानम्, दिल्ली : विद्यानिधि प्रकाशन।
4. टोडरमल, वास्तुसौख्यम् (टीकाकारः: प्रवेश व्यास), जयपुर : जगदीश संस्कृत पुस्तकालय।
5. श्रीलालबहादुरशास्त्री राष्ट्रीय संस्कृत विश्वविद्यालय, वास्तुशास्त्रविमर्शः, नई दिल्ली : शोधपत्रिका।

काठिन्यस्तरः 100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.6: वास्तुपदविन्यासः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives):

1. वास्तुपदविन्यासस्य प्रयोजन-आवश्यकतयोः ज्ञानप्रदानम्।
2. विविधवास्तुपदविन्यासानां विषये ज्ञानसम्पादनम्।
3. वास्तुपदविन्यासस्य द्वात्रिंशद्भेदानां सामान्यपरिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वास्तुपदविन्यासस्य प्रतिपादनार्थं सिद्धाः भविष्यन्ति।
2. पदवास्तुविषयान् अवगम्य तन्निरूपणसामर्थ्यं प्राप्स्यन्ति।
3. सकलादिद्वात्रिंशद्वास्तुपदविन्यासानां प्रतिपादने समर्थाः भविष्यन्ति।
4. वास्तुपदस्थदेवतानां परिचयप्रदातुं शक्ष्यन्ति।
5. वास्तुपदविन्यासे मर्मस्थान-ब्रह्मस्थानयोः वैशिष्ट्यप्रतिपादने कुशलाः भविष्यन्ति।

श्रेयोङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रमुखः पाठ्यक्रमः (Major) 1.6	वास्तुपदविन्यासः	03	00	01	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Detailes of Course)

अन्वितिः १. पदविन्यासः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वास्तुपदविन्यासस्य प्रयोजनम् आवश्यकता च।
- वास्तुपदविन्यासस्य प्रमुखाः भेदाः, तेषाम् उपयोगस्थानानि च।
- वास्तुक्षेत्राकृत्यनुसारेण प्रमुखाः वास्तुपदविन्यासभेदाः।
- सकलादिद्वात्रिंशद्वास्तुपदसंज्ञाः।

अन्वितिः २. पदवास्तुभेदः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- चतुःषष्टिपदवास्तु।
- एकाशीतिपदवास्तु।
- शतपदवास्तु।

अन्वितिः ३. वास्तुपददेवता मर्मस्थानविचारश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- सहस्रपदवास्तु।
- वास्तुपदस्थदेवतानां परिचयः।
- मर्मस्थानविमर्शः।
- ब्रह्मस्थानस्य वैशिष्ट्यम्।

अन्वितिः ४. प्रशिक्षणम्/अभ्यासः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रशिक्षणम्/अभ्यासः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. आचार्यः मयः, मयमतम्, (टीकाकारः – डॉ. शैलजा पाण्डेय), वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. त्रिपाठी, देवीप्रसाद, *वास्तुसारः*, दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।
2. थपलियाल, अशोक, *वास्तुप्रवोधिनी*, नई दिल्ली : अमर ग्रन्थ पब्लिकेशन्स।
3. चतुर्वेदी, शुकदेव, *भारतीय वास्तुशास्त्र*, नई दिल्ली : श्रीलालबहादुरशास्त्री राष्ट्रीय संस्कृत विश्वविद्यालय।
4. झा, जीवनाथ, *वास्तुरत्नावली* (व्याख्याकारः – अच्युतानन्द झा), वाराणसी : चौखम्बा अमर भारती प्रकाशन।
5. द्विवेदी, रामनिहोर पं. श्री, *बृहद्वास्तुमाला* (टीकाकारः तथा सम्पादकः – डॉ. अशोक थपलियाल), नई दिल्ली : अमर ग्रन्थ पब्लिकेशन्स।
6. देशबन्धु, *गृहवास्तुशास्त्रीयविधानम्*, दिल्ली : विद्यानिधि प्रकाशन।
7. टोडरमल, *वास्तुसौख्यम्* (टीकाकारः – प्रवेश व्यास), जयपुर : जगदीश संस्कृत पुस्तकालय।
8. भोजदेव, राजा, *समराङ्गणसूत्रधारः* (सम्पादकः – डॉ. श्रीकृष्ण जुगनू), वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत सीरीज़ ऑफिस।
9. भुवनदेव, *अपराजितापृच्छा* (सम्पादकः – डॉ. श्रीकृष्ण जुगनू), दिल्ली : परिमल पब्लिकेशन्स।
10. वास्तुशास्त्र विभाग, *वास्तुशास्त्रविमर्श शोधपत्रिका*, नई दिल्ली : श्रीलालबहादुरशास्त्री राष्ट्रीय संस्कृत विश्वविद्यालय।

काठिन्यस्तरः 100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.7: आवासीयवास्तु

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. आवासीयवास्तुनः सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. आवासीयवास्तुनिर्माणाय वास्तुपदविन्यासस्य ज्ञानसम्पादनम्।
3. आवासीयवास्तुनि कक्षविन्यासस्य, गृहं निकषा शुभाशुभवृक्षाणां च परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः

1. आवासीयवास्तुनः महत्त्वप्रतिपादने समर्थाः भविष्यन्ति।
2. आवासीयवास्तुनः प्रमुखभेदानां निरूपणार्थं सिद्धाः भविष्यन्ति।
3. गृहद्वारविन्यासप्रतिपादने निपुणाः भविष्यन्ति।
4. गृहनिर्माणोपकरणानां वर्णने दक्षाः भविष्यन्ति।
5. आवासीयवास्तुनि गृहसज्जाकरणे प्रवीणाः भविष्यन्ति।
6. गृहनिर्माणविषयकान् विचारान् विज्ञाय तन्निरूपयितुं सिद्धाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 1.7	आवासीयवास्तु	03	01	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. आवासीयवास्तु। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आवासीयवास्तुनः महत्त्वम्।
- आवासीयवास्तुनः प्रमुखाः भेदाः।
- गृहे हस्तादिमानम्।
- गृहपिण्डसाधनम्।
- एकेन पद्येन आयाद्यानयनम्।

अन्वितिः २. वास्तुपदविन्यासः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- गृहमेलापके विचारणीयतथ्यानि।

- आवासीयवास्तुनिर्माणाय वास्तुपदविन्यासः।
- गृहद्वारविन्यासः।
- गृहे वातायन-जल-अङ्गणादिविचारः।

अन्वितिः ३. गृहनिर्माणचिन्तनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- गृहनिर्माणोपकरणानि।
- गृहनिर्माणे तृणकाष्ठाद्युपकरणविचारः।
- आवासीयवास्तुनि कक्षविन्यासः।
- गृहसज्जा।
- गृहं निकषा शुभाशुभवृक्षाः।

अन्वितिः ४. अनुशिक्षणम् **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुशिक्षणम् आन्तरिकमूल्याङ्कनञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. त्रिपाठी, देवीप्रसादः, *वास्तुसारः,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।
2. झा, जीवनाथः, *वास्तुरत्नावली,* (व्याख्याकारः – अच्युतानन्दः झा), वाराणसी : चौखम्बा अमर भारती प्रकाशन।
3. रामनिहोर द्विवेदी, प. श्रीः, *बृहद्वास्तुमाला,* (टीकाकारः सम्पादकश्च – डॉ. अशोकः थपलियालः), नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. चतुर्वेदी, शुकदेवः, *भारतीय वास्तुशास्त्र,* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।
2. थपलियाल, अशोकः, *वास्तुप्रवोधिनी,* नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
3. देशबन्धुः, *गृहवास्तुशास्त्रीयविधानम्,* दिल्ली : विद्यानिधिप्रकाशन।
4. टोडरमलः, *वास्तुसौख्यम्,* (टीकाकारः – प्रवेशव्यासः), जयपुरम् : जगदीश संस्कृत पुस्तकालय।
5. वास्तुशास्त्रविभागः, *वास्तुशास्त्रविमर्शः,* नवदेहली :श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

द्वितीयवर्षः

(प्रधानपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः 200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

तृतीयसत्रार्द्धः (Semester – 3)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.1: व्यावसायिकवास्तु

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. व्यावसायिकवास्तुनः सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. व्यावसायिकभूखण्डस्य गुणदोषाणां ज्ञानसम्पादनम्।
3. औद्योगिकवास्तुनः परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. आधुनिकपरिप्रेक्ष्ये व्यावसायिकवास्तुनः स्वरूपप्रतिपादने समर्थाः भविष्यन्ति।
2. व्यावसायिकवास्तुनः प्रमुखभेदानां निरूपणं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
3. औद्योगिकवास्तुनः नियमानां प्रतिपादनार्थं सिद्धाः भविष्यन्ति।
4. वास्तुसम्मतकार्यालयनिर्माणविधौ कुशलाः भविष्यन्ति।
5. विद्यालयादिनिर्माणस्य वास्तुनियमानां वर्णने दक्षाः भविष्यन्ति।
6. व्यावसायिकवास्तुनि सज्जायाः स्वरूपप्रतिपादने कुशलाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.1	व्यावसायिकवास्तु	03	01	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. व्यावसायिकवास्तुस्वरूपम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आधुनिकपरिप्रेक्ष्ये व्यावसायिकवास्तुनः स्वरूपम्।
- व्यावसायिकवास्तुनः महत्त्वम्।
- व्यावसायिकभूमिविचारः।
- व्यावसायिकभूखण्डस्य गुणाः दोषाश्च।
- व्यावसायिकवास्तुनः प्रमुखाः भेदाः।

अन्वितिः २. विविधव्यावसायिकवास्तुविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- औद्योगिकवास्तु।
- विपणिकेन्द्रम्।
- कार्यालयविन्यासः।
- चिकित्सालयवास्तु।

अन्वितिः ३. विद्यालयादिवास्तुविचारः सज्जाविचारश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विद्यालयादिवास्तु।
- चलचित्रादिवास्तु।
- अतिथिगृहादिवास्तु।
- सज्जाविमर्शः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुशिक्षणम् आन्तरिकमूल्याङ्कनञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. चतुर्वेदी, शुकदेवः, *भारतीय वास्तुशास्त्र,* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. त्रिपाठी, देवीप्रसादः, *वास्तुसारः,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।
2. थपलियाल, अशोकः, *वास्तुप्रवोधिनी,* नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
3. रामनिहोर द्विवेदी, प. श्रीः, *बृहद्वास्तुमाला,* (टीकाकारः सम्पादकश्च – डॉ. अशोकः थपलियालः), नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
4. विद्याधरः, *भारतीय वास्तुशास्त्र का इतिहास,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।
5. झा, जीवनाथः, *वास्तुरत्नावली,* (व्याख्याकारः – अच्युतानन्दः झा), वाराणसी : चौखम्बा अमर भारती प्रकाशन।
6. देशबन्धुः, *गृहवास्तुशास्त्रीयविधानम्,* दिल्ली : विद्यानिधिप्रकाशन।
7. टोडरमलः, *वास्तुसौख्यम्,* (टीकाकारः – प्रवेशव्यासः), जयपुरम् : जगदीश संस्कृत पुस्तकालय।
8. वास्तुशास्त्रविभागः, *वास्तुशास्त्रविमर्श,* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः 200-299	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.2: धार्मिकवास्तु

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. धार्मिकवास्तुनः स्वरूप-महत्त्व-भेदानां परिचयप्रदानम्।
2. धार्मिकवास्तुनि मन्दिरनिर्माणस्य प्रमुखसिद्धान्तानां ज्ञानसम्पादनम्।
3. मन्दिरस्य मुख्यावयवानां सामान्यपरिचयप्रदानम्।
4. जलाशय-धर्मशालादीनां निर्माणस्य प्रमुखनियमानां ज्ञानप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. धार्मिकवास्तुनः स्वरूपं प्रयोजनं महत्त्वञ्च वक्तुं प्रभविष्यन्ति।
2. मेरुमन्दरादिविंशतिप्रासादभेदानां परिचयप्रदाने समर्थाः भविष्यन्ति।
3. मन्दिरनिर्माणशैलीनां वैशिष्ट्यप्रतिपादने कुशलाः भविष्यन्ति।
4. मन्दिरस्य प्रमुखावयवानां प्रतिपादने प्रवीणाः भविष्यन्ति।
5. जलाशयवास्तुनः प्रमुखसिद्धान्तान् वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।
6. धर्मशालादिवास्तुनः नियमान् वक्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.2	धार्मिकवास्तु	03	01	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. धार्मिकवास्तुनः स्वरूपं भेदाश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- धार्मिकवास्तुनः स्वरूपम्।
- धार्मिकवास्तुनः महत्त्वम्।
- धार्मिकभूमिविचारः।
- धार्मिकभूखण्डस्य गुणाः दोषाश्च।
- धार्मिकवास्तुनः प्रमुखाः भेदाः।

अन्वितिः २. मन्दिरवास्तुचिन्तनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मन्दिरवास्तुनः व्युत्पत्तिः स्वरूपं महत्त्वञ्च।
- मन्दिरवास्तुनः संक्षिप्तम् ऐतिह्यम्।
- मन्दिरनिर्माणस्य मूलाधाराः।
- मेरु-मन्दरादिविंशतिप्रासादभेदाः।
- मन्दिरनिर्माणस्य शैल्यः।

अन्वितिः ३. मन्दिर -जलाशय-धर्मशालावास्तुसिद्धान्ताः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मन्दिरस्य प्रमुखाः अवयवाः-
    - जगती।
    - पीठम्।
    - मण्डोवरः।
    - द्वारम्।
    - मण्डपाः।
    - गर्भगृहम्।
    - शिखरम्।
    - ध्वजा।
- जलाशयवास्तुनः प्रमुखसिद्धान्ताः।
- धर्मशालावास्तुनः प्रमुखसिद्धान्ताः।
- प्रकीर्णविषयाः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुशिक्षणम् आन्तरिकमूल्याङ्कनञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सूत्रधारमण्डनः, *प्रासादमण्डनम्,* (सम्पादकः – श्रीकृष्णः जुगनू), दिल्ली : परिमल प्रकाशन।
2. देशबन्धुः, *देवालयस्थापत्यम्,* दिल्ली : श्रीकृष्णसाहित्यसदनम्।
3. चतुर्वेदी, शुकदेवः, *भारतीय वास्तुशास्त्र,* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. वराहमिहिरः, *बृहत्संहिता,* (सम्पादकः – अच्युतानन्दः झा), वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
2. त्रिपाठी, देवीप्रसादः, *वास्तुसारः,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।
3. थपलियाल, अशोकः, *वास्तुप्रवोधिनी,* नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।

4. मयः, आचार्यः, *मयमतम्,* (टीकाकारः – डॉ. शैलजा पाण्डेय), वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
5. झा, जीवनाथः, *वास्तुरत्नावली,* (व्याख्याकारः – अच्युतानन्दः झा), वाराणसी : चौखम्बा अमर भारती प्रकाशन।
6. रामनिहोर द्विवेदी, प. श्रीः, *बृहद्वास्तुमाला,* (टीकाकारः सम्पादकश्च – डॉ. अशोकः थपलियालः), नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
7. टोडरमलः, *वास्तुसौख्यम्,* (टीकाकारः – प्रवेशव्यासः), जयपुरम् : जगदीश संस्कृत पुस्तकालय।
8. वास्तुशास्त्रविभागः, *वास्तुशास्त्रविमर्श (शोधपत्रिका),* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः 200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः **पाठ्यक्रमः (Major) 2.3: वास्तुमुहूर्तविचारः।**

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वास्तुमुहूर्तानां सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. इष्टिकादिनिर्माणगृहारम्भादिमुहूर्तानां गुणदोषाणां ज्ञानसम्पादनम्।
3. गृहप्रवेशस्य भेदानां परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :–

1. गृहारम्भमुहूर्त्तानां विमर्शनं कृत्वा तत्प्रतिपादयितुं सिद्धाः भविष्यन्ति।
2. काष्ठसङ्ग्रहण-वृक्षारोपण-वृक्षच्छेदनादिमुहूर्तानां प्रतिपादने समर्थाः भविष्यन्ति।
3. गृहप्रवेशस्य भेदानां वर्णने दक्षाः भविष्यन्ति।
4. गृहप्रवेशे कलशचक्रशुद्धिप्रतिपादने प्रवीणाः भविष्यन्ति।
5. जीर्णोद्धारमुहूर्तान् प्रतिपादयितुं सिद्धाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.3	वास्तुमुहूर्तविचारः	03	01	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः१. पञ्चाङ्गपरिचयः गृहारम्भमुहुर्तचिन्तनञ्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पञ्चाङ्गस्वरूपविवेचनम्।
- मुहूर्त्तशब्दस्य व्युत्पत्तिः अर्थः स्वरूपञ्च।
- वास्तुमुहूर्त्तानां महत्त्वं प्रभेदाश्च।
- खातविमर्शः राहुमुखविचारश्च।
- गृहारम्भमुहूर्त्तः।
- गृहारम्भे वृषवास्तुचक्रशुद्धिविमर्शः।

अन्वितिः २. इष्टिकादिनिर्माणमुहूर्तविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- इष्टिकादिनिर्माणमुहूर्त्तः।
- काष्ठसंग्रहणमुहूर्त्तः वृक्षरोपणमुहूर्त्तः वृक्षच्छेदनमुहूर्त्तश्च।

- द्वारस्थापनमुहूर्त्तः कपाटस्थापनमुहूर्त्तश्च।
- वापीकूपतडागादिमुहूर्त्तः।
- वृक्ष-कूप-तडागादिचक्रविचारः।

अन्वितिः ३. गृहप्रवेशविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- गृहप्रवेशस्य भेदाः।
- अपूर्वगृहप्रवेशमुहूर्त्तः।
- कलशचक्रशुद्धिः।
- सपूर्वगृहप्रवेशमुहूर्त्तः।
- जीर्णोद्धारमुहूर्त्तः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुशिक्षणम् आन्तरिकमूल्याङ्कनञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. सूत्रधारमण्डनः, *प्रासादमण्डनम्,* (सम्पादकः – श्रीकृष्णः जुगनू), दिल्ली : परिमल प्रकाशन।
2. देशबन्धुः, *देवालयस्थापत्यम्,* दिल्ली : श्रीकृष्णसाहित्यसदनम्।
3. चतुर्वेदी, शुकदेवः, *भारतीय वास्तुशास्त्र,* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. वराहमिहिरः, *बृहत्संहिता,* (सम्पादकः – अच्युतानन्दः झा), वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
2. पाण्डेयः, प्रो.कृष्णकुमारः, वास्तुविवेकः, नागपुरम् : कविकुलगुरुकालिदाससंस्कृतविश्वविद्यालयः रामटेकम्।
3. त्रिपाठी, देवीप्रसादः, *वास्तुसारः,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।
4. थपलियाल, अशोकः, *वास्तुप्रवोधिनी,* नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
5. मयः, आचार्यः, *मयमतम्,* (टीकाकारः – डॉ. शैलजा पाण्डेय), वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
6. झा, जीवनाथः, *वास्तुरत्नावली,* (व्याख्याकारः – अच्युतानन्दः झा), वाराणसी : चौखम्बा अमर भारती प्रकाशन।
7. रामनिहोर द्विवेदी, प. श्रीः, *बृहद्वास्तुमाला,* (टीकाकारः सम्पादकश्च – डॉ. अशोकः थपलियालः), नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
8. टोडरमलः, *वास्तुसौख्यम्,* (टीकाकारः – प्रवेशव्यासः), जयपुरम् : जगदीश संस्कृत पुस्तकालय।
9. वास्तुशास्त्रविभागः, *वास्तुशास्त्रविमर्श (शोधपत्रिका),* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः 200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

चतुर्थसत्रार्द्धः (Semester – 4)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.4: जीर्णोद्धारविमर्शः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. जीर्णोद्धारस्य सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. जीर्णदेवप्रतिमोद्धारसम्बन्धितं ज्ञानसम्पादनम्।
3. जीर्णमुहूर्ते विशेषनियमानां परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. जीर्णोद्धारमहत्त्वस्य आवश्यकतानाञ्च प्रतिपादने समर्थाः प्रभविष्यन्ति।
2. जीर्णलिङ्गलक्षणानां प्रतिपादने समर्थाः भविष्यन्ति।
3. जीर्णदेवप्रतिमोद्धारविषयाणां प्रतिपादने कुशलाः भविष्यन्ति।
4. ग्रामनगरादिजीर्णोद्धारविषयाणां प्रतिपादने निपुणाः भविष्यन्ति।
5. तरुणालयादिनिर्माणे काष्ठादिविचारणे प्रवीणाः भविष्यन्ति।
6. जीर्णमुहूर्ते विशेषविषयाणां निरूपणं कर्तुं कुशलाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः Practical/ Practice	
प्रमुखः पाठ्यक्रमः (Major) 2.4	जीर्णोद्धारविमर्शः	04	0	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. जीर्णोद्धारमहत्त्वलक्षणादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- जीर्णोद्धारस्य महत्त्वम् आवश्यकता च।
- जीर्णगृहादिलक्षणानि।
- जीर्णगृहपातनविधिः।
- जीर्णगृहनिर्माणे द्रव्यादिचालनविमर्शः।
- अनुकर्मणि ध्यातव्याः विषयाः।

अन्वितिः २. जीर्णलिङ्गादिचिन्तनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- जीर्णलिङ्गलक्षणम्।

- जीर्णलिङ्गोद्धारविधिः।
- जीर्णपीठोद्धारः।
- जीर्णदेवप्रतिमोद्धारः।
- ग्रामनगरादिजीर्णोद्धारः।

अन्वितिः३. बालालय-तरुणालयादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- बालालयस्थापनम्।
- तरुणालयस्थापनम्।
- तरुणलिङ्ग-बिम्बादिविचारः।
- तरुणालयादिनिर्माणे काष्ठादिविचारः।
- जीर्णमुहूर्त्ते विशेषः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुशिक्षणम् आन्तरिकमूल्याङ्कनञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. गोविन्दसूत्रधारः, *वास्तूद्धारधोरणी,* (सम्पादकः – श्रीकृष्णः जुगनू), वाराणसी : चौखम्बा कृष्णदास अकादमी।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. त्रिपाठी, देवीप्रसादः *वास्तुसारः,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।
2. थपलियाल, अशोकः *वास्तुप्रवोधिनी,* नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
3. रामनिहोर द्विवेदी, प. श्रीः *बृहद्वास्तुमाला,* (टीकाकारः सम्पादकश्च – डॉ. अशोकः थपलियालः), नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
4. विद्याधरः *भारतीय वास्तुशास्त्र का इतिहास,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।
5. झा, जीवनाथः *वास्तुरत्नावली,* (व्याख्याकारः – अच्युतानन्दः झा), वाराणसी : चौखम्बा अमर भारती प्रकाशन।
6. देशबन्धुः *गृहवास्तुशास्त्रीयविधानम्,* दिल्ली : विद्यानिधिप्रकाशन।
7. टोडरमलः *वास्तुसौख्यम्,* (टीकाकारः – प्रवेशव्यासः), जयपुरम् : जगदीश संस्कृत पुस्तकालय।
8. वास्तुशास्त्रविभागः *वास्तुशास्त्रविमर्श (शोधपत्रिका),* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः 200-299	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.5: चित्रालेखः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. चित्रालेखस्य सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. आयाममानसम्बन्धितं ज्ञानसम्पादनम्।
3. रङ्गव्यतिकरश्रृंगारादिभावसम्बन्धितविशेषनियमानां परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. चित्रालेखनस्य महत्त्वस्य आवश्यकतानाञ्च प्रतिपादने समर्थाः भविष्यन्ति।
2. चित्रशिल्पशास्त्रोपदेशकानां विषये प्रतिपादने समर्थाः भविष्यन्ति।
3. आयाममानवर्णने दक्षाः भविष्यन्ति।
4. नानापरिमाणविमर्शकरणे समर्थाः भविष्यन्ति।
5. प्रतिमालक्षणप्रतिपादने कुशलाः भविष्यन्ति।
6. क्षयवृद्धिविषयाणां प्रतिपादने निपुणाः भविष्यन्ति।
7. रङ्गव्यतिकरविषयकवर्णने दक्षाः भविष्यन्ति।
8. वर्त्तनारूपनिर्माणदिविषयाणां प्रतिपादने प्रवीणाः भविष्यन्ति।
9. श्रृंगारादिभावानां प्रतिपादने कुशलाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रमुखः पाठ्यक्रमः (Major) 2.5	चित्रालेखः	03	01	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. चित्रालेखनमहत्त्वादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- चित्रालेखनस्य महत्त्वम्।
- चित्रशिल्पशास्त्रोपदेशकाः।
- पूज्योत्पत्तिः।
- नानापरिमाणविमर्शः।

अन्वितिः २. प्रतिमालक्षणादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आयाममानम्।
- प्रमाणम्।
- सामान्यमानम्।
- प्रतिमालक्षणम्।

अन्वितिः ३. शृङ्गारादिभावकथनविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- क्षयवृद्धी।
- रङ्गव्यतिकरः।
- वर्त्तना।
- रूपनिर्माणम्।
- श्रृंगारादिभावकथनम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुशिक्षणम् आन्तरिकमूल्याङ्कनञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. चित्रलक्षणम् - आचार्यनग्नजित्, सम्पादको व्याख्याकारश्च – डॉ. श्रीकृष्ण जुगनू, वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत सीरिज आफिस।
2. (2011) चित्रसूत्रम् (विष्णुधर्मोत्तर पुराण में चित्रकला), संग्रहकर्ता- डॉ. प्रेमशंकर द्विवेदी, प्रकाशक – कला प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. त्रिपाठी, देवीप्रसादः *वास्तुसारः,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।
2. थपलियाल, अशोकः *वास्तुप्रवोधिनी,* नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
3. द्विवेदी, रामनिहोर, प. श्रीः *बृहद्वास्तुमाला,* (टीकाकारः सम्पादकश्च – डॉ. अशोकः थपलियालः), नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
4. विद्याधरः *भारतीय वास्तुशास्त्र का इतिहास,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।
5. झा, जीवनाथः *वास्तुरत्नावली,* (व्याख्याकारः – अच्युतानन्दः झा), वाराणसी : चौखम्बा अमर भारती प्रकाशन।
6. देशबन्धुः *गृहवास्तुशास्त्रीयविधानम्,* दिल्ली : विद्यानिधिप्रकाशन।
7. टोडरमलः *वास्तुसौख्यम्,* (टीकाकारः – प्रवेशव्यासः), जयपुरम् : जगदीश संस्कृत पुस्तकालय।
8. वास्तुशास्त्रविभागः *वास्तुशास्त्रविमर्श (शोधपत्रिका),* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः 200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 2.6: देवबेरविधानम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. मूर्तिनिर्माणाय मुख्यनियमानां सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. प्रतिमाघटनद्रव्याणां गुणदोषाणां ज्ञानसम्पादनम्।
3. विभिन्नदेवतानां स्वरूपलक्षणानां परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. मूर्तिनिर्माणाय प्रशस्तशिलानां गुणप्रतिपादने समर्थाः प्रभविष्यन्ति।
2. विविधदेवतानां लक्षणानि वर्णयितुं सिद्धाः भविष्यन्ति।
3. लिङ्गलक्षणप्रतिपादने कुशलाः भविष्यन्ति।
4. द्वादशशिवमूर्तीनां स्वर्णादिनानाविधलिङ्गानाञ्च निरूपणं कर्तुं दक्षाः भविष्यन्ति।
5. हरेश्चतुर्विंशतिमूर्त्तीनां दशावतारमूर्तीनाञ्च स्वरूपवर्णने दक्षाः भविष्यन्ति।
6. शाक्तमूर्तीनां स्वरूपप्रतिपादने कुशलाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रमुखः पाठ्यक्रमः (Major) 2.6	देवबेरविधानम्	03	01	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. मूर्तिनिर्माणशिला प्रतिमाप्रमाणं च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मूर्तिनिर्माणाय प्रशस्तशिलाः।
- प्रतिमाघटनद्रव्याणि अर्चावैकृतञ्च।
- शिलाहरणमुहूर्त्तश्च ।
- समस्तप्रतिमायाः प्रमाणम्।
- प्रतिमाया अवयवप्रमाणम्।
- भगवतो विष्णोः स्वरूपम्।
- विभिन्नदेवतानां लक्षणानि –

- हलधरः।
- एकानंशा।
- कुमारः।
- इन्द्रः।
- महेश्वरः।
- शाम्बः।
- प्रद्युम्नः।
- बुद्धः।
- भास्करः।
- मातृगणः।
- ब्रह्मा।
- यमः।

अन्वितिः२. विविधमूर्त्तिविमर्शः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- लिङ्गलक्षणानि।
- तालमानेन मूर्त्तयः।
- हरेश्चतुर्विंशतिमूर्त्तयः।
- दशावतारमूर्तिविमर्शः।
- शालिग्रामपरीक्षा।
- द्वादशशिवमूर्त्तयः।

अन्वितिः ३. लिङ्गविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- स्वर्णादिनानाविधलिङ्गफलानि।
- प्रासादमानेन लिङ्गमानम्।
- लिङ्गे शुभचिह्नानि।
- बाणलिङ्गलक्षणं तत्फलञ्च।
- पीठिकानिर्माणविमर्शः।
- शिवायतनम्।
- शाक्तमूर्तयः –
  - गौरी।
  - उमा।
  - पार्वती।
  - श्रिया।
  - रम्भा।
  - तोतला।
  - त्रिपुरा
  - महालक्ष्मी।
  - क्षेमङ्करी।
  - हरसिद्धिः।
  - चामुण्डा।
  - कात्यायनी।
  - सप्तमातरश्च।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुशिक्षणम् आन्तरिकमूल्याङ्कनञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. बृहत्संहिता, वराहमिहिरः, सम्पादकः- अच्युतानन्द झा, चौखम्बा प्रकाशन, वाराणसी
2. रूपमण्डनम्, सूत्रधारमण्डनः, डॉ. बलराम श्रीवास्तव, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. त्रिपाठी, देवीप्रसादः *वास्तुसारः,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।
2. थपलियाल, अशोकः *वास्तुप्रवोधिनी,* नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
3. रामनिहोर द्विवेदी, प. श्रीः *बृहद्वास्तुमाला,* (टीकाकारः सम्पादकश्च – डॉ. अशोकः थपलियालः), नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
4. विद्याधरः *भारतीय वास्तुशास्त्र का इतिहास,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।
5. झा, जीवनाथः *वास्तुरत्नावली,* (व्याख्याकारः - अच्युतानन्दः झा), वाराणसी : चौखम्बा अमर भारती प्रकाशन।
6. देशबन्धुः *गृहवास्तुशास्त्रीयविधानम्,* दिल्ली : विद्यानिधिप्रकाशन।
7. टोडरमलः *वास्तुसौख्यम्,* (टीकाकारः – प्रवेशव्यासः), जयपुरम् : जगदीश संस्कृत पुस्तकालय।
8. *वास्तुशास्त्रविमर्श (शोधपत्रिका),* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

तृतीयवर्षः

(प्रधानपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः 300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

पञ्चमसत्रार्द्धः (Semester – 5)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.1: ग्राम-पुर-नगरनियोजनम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. दशविधवासयोग्याधिष्ठानानां सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. ग्रामे देवप्रासादस्थानसम्बन्धितं ज्ञानसम्पादनम्।
3. खेट-द्रोणमुख-खर्वट-निगम-कोत्मकोलक-विडम्बसंज्ञकनगराणां परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. दशविधवासयोग्याधिष्ठानानां लक्षणप्रतिपादने समर्थाः प्रभविष्यन्ति।
2. विस्तारदृष्ट्या संख्यादृष्ट्या च ग्रामभेदान् निरूपयितुं शक्ष्यन्ति।
3. मार्गानुसारेण दण्डकाद्यष्टविधग्रामाणां स्वरूपप्रतिपादने दक्षाः भविष्यन्ति।
4. ग्रामे देवप्रासादस्थाननिर्धारणे कुशलाः भविष्यन्ति।
5. ग्रामे श्रेणिस्थानादिविचारणे निपुणाः भविष्यन्ति।
6. नगरयोजनायां, नगरे देवादिस्थानप्रतिपादने च कुशलाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.1	ग्राम-पुर-नगरनियोजनम्	03	01	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. ग्रामवास्तु। **श्रेयोऽङ्कः १**

- दशविधवासयोग्याधिष्ठानानां (खेट-खर्वट-कोत्मकोल-स्थानीय-पत्तन-द्रोणमुख-निगम-दुर्ग-ग्राम-पुराणां) लक्षणानि।
- विस्तारदृष्ट्या ग्रामस्य भेदाः।
- विप्रसंख्यादृष्ट्या ग्रामभेदाः।
- मार्गानुसारेण दण्डकाद्यष्टविधग्रामाः।
- खेट-खर्वट-पल्ली-घोष-आभीरग्रामाः।

- ग्रामविन्यासविधानम्।

अन्वितिः २. देवस्थापनं पुरप्रबन्धनं च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- ग्रामे देवप्रासादस्थानम्।
- देवस्थापने विशेषनियमाः।
- ग्रामे श्रेणिस्थानादिविचारः ।
- ग्रामविन्यासे दोषाः।
- पुरनगरशब्दयोरभिप्रायः भेदश्च।
- राजधानीलक्षणम्।
- पुरप्रबन्धनम्।

अन्वितिः ३. नगरवास्तु। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विस्तारदृष्टया नगरस्य भेदाः।
- खेट-द्रोणमुख-खर्वट-निगम-कोत्मकोलक-विडम्बसंज्ञकनगराणां मानानि।
- पद्मादिनगरलक्षणानि।
- नगरविन्यासविधिः- वप्रविधानं, वास्तुपदविन्यासः, मार्गविधानम्।
- नगरयोजना- दण्डकं, कर्तरिदण्डकं, बाहुदण्डकं, कुटिकामुखदण्डकं, कलकाबन्धदण्डकं, वेदिभद्रकं, स्वस्तिकं, भद्रकं, भद्रमुखं, भद्रकल्याणं, महाभद्रं, वस्तुसुभद्रं, जयाङ्गं, विजयं, सर्वतोभद्रञ्च।
- आपणे निवासनियोजनम् अन्तरापणञ्च।
- नगरे देवादिस्थानम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुशिक्षणम् आन्तरिकमूल्याङ्कनञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. भोजदेवः, राजा, *समराङ्गणसूत्रधारः,* (सम्पादकः – श्रीकृष्णः जुगनू), वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत सीरिज आफिस।
2. मयः, आचार्यः, *मयमतम्,* (सम्पादकः – डॉ. शैलजा पाण्डेय), वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
3. विश्वकर्मा, आचार्यः, *विश्वकर्मवास्तुशास्त्रम्,* (सम्पादकः – श्रीकृष्णः जुगनू), दिल्ली : परिमल प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. त्रिपाठी, देवीप्रसादः *वास्तुसारः,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।
2. थपलियाल, अशोकः *वास्तुप्रवोधिनी,* नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।

3. रामनिहोर द्विवेदी, प. श्रीः *बृहद्वास्तुमाला,* (टीकाकारः सम्पादकश्च – डॉ. अशोकः थपलियालः), नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
4. विद्याधरः *भारतीय वास्तुशास्त्र का इतिहास,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।
5. झा, जीवनाथः *वास्तुरत्नावली,* (व्याख्याकारः – अच्युतानन्दः झा), वाराणसी : चौखम्बा अमर भारती प्रकाशन।
6. देशबन्धुः *गृहवास्तुशास्त्रीयविधानम्,* दिल्ली : विद्यानिधिप्रकाशन।
7. टोडरमलः *वास्तुसौख्यम्,* (टीकाकारः – प्रवेशव्यासः), जयपुरम् : जगदीश संस्कृत पुस्तकालय।
8. वास्तुशास्त्रविभागः *वास्तुशास्त्रविमर्श (शोधपत्रिका),* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः 300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.2: दुर्ग-राजप्रासाद-देवप्रासादविधानम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. दुर्गविधानस्य सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. राजप्रासादस्य विभिन्नाङ्गसम्बन्धितं ज्ञानसम्पादनम्।
3. देवप्रासादानां नागर-द्राविड-बेसरशैलीनां परिचयप्रदानम्।
4. छादनं वलयसन्धिः स्थूपिकाकीलं मूर्ध्नेष्टिका ललाटभूषणम् - इत्यादिविषयाणां परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. दुर्गभेदाः लक्षणानि च प्रतिपादने समर्थाः भविष्यन्ति।
2. नृपाणां नगराणां स्वरूपप्रतिपादने दक्षाः भविष्यन्ति।
3. राजप्रासादस्य विभिन्नाङ्गानां स्वरूपप्रतिपादने समर्थाः भविष्यन्ति।
4. स्तम्भलक्षणं स्तम्भमानं च सभेदं निरूपयितुं सिद्धाः भविष्यन्ति।
5. गोपुरमण्डपादिविषयान् निरूपयितुं कुशलाः भविष्यन्ति।
6. नवविधसभायाः सन्दर्भे वक्तुं सिद्धाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.2	दुर्ग-राजप्रासाद-देवप्रासादविधानम्	03	01	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. दुर्गविधानं राजप्रासादविचारश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- दुर्गस्याभिप्रायः महत्त्वञ्च।
- दुर्गभेदाः लक्षणानि च।
- दुर्गविधानम्।
- राजप्रासादलक्षणम्।
- राजवेश्मविधानम्।
- नृपाणां नगराणि – स्थानीयम्, आहुतं, यात्रामणिः, विजयश्च।

- राजप्रासादस्य विभिन्नाङ्गानि- गोशाला, हस्तिशाला, अश्वशाला, मृगशालाः, मन्त्रशालादयः, प्रसाधनगृहम्, अभिषेकशाला, अन्तःपुरं, न्यायशाला, आयुधशाला, शय्यागृहं, वसन्तगृहं, विद्याशाला, रंगशाला, भोजनशाला, भाण्डागारश्च।

अन्वितिः२. देवप्रासादविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- देवप्रासादानां निर्माणोद्देश्यं विकासश्च।
- देवप्रासादानां नागर-द्राविड-बेसरशैलीनां लक्षणानि।
- शिव-विष्णु-ब्रह्म-षण्मुख-दुर्गादेवतानां प्रासादानां गर्भविन्यासविमर्शः।
- देवाधिष्ठानविधानम्।
- स्तम्भलक्षणं स्तम्भमानञ्च, स्तम्भभेदाः – पद्मस्तम्भकादिचतुर्विधभेदाः, देवकान्तादिद्वादश भेदाः, मयमतेन भेदाः।
- द्रव्यपरिग्रहः- वृक्षलक्षणं, शिलालक्षणं, इष्टकालक्षणम्।
- प्रासादोर्ध्वविचारः- गलं, शिखरभेदाः, शिखराकृतिः, स्थूपिका, लुपा, पुष्करम्।

अन्वितिः ३. गोपुरमण्डपादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- छादनं, वलयसन्धिः, स्थूपिकाकीलं, मूर्ध्नेष्टिका, ललाटभूषणम्।
- प्राकारमानादिविचारः।
- प्रासादे परिवारविधानम्।
- गोपुरभेदाः।
- मण्डपप्रयोजनं, मण्डपनामानि।
- नवविधसभाः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुशिक्षणम् आन्तरिकमूल्याङ्कनञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. भोजदेवः, राजा, *समराङ्गणसूत्रधारः,* (सम्पादकः – श्रीकृष्णः जुगनू), वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत सीरिज आफिस।
2. मयः, आचार्यः, *मयमतम्,* (सम्पादकः – डॉ. शैलजा पाण्डेय), वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
3. विश्वकर्मा, आचार्यः, *विश्वकर्मवास्तुशास्त्रम्,* (सम्पादकः – श्रीकृष्णः जुगनू), दिल्ली : परिमल प्रकाशन।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. त्रिपाठी, देवीप्रसादः *वास्तुसारः,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।

2. थपलियाल, अशोकः *वास्तुप्रवोधिनी,* नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
3. रामनिहोर द्विवेदी, प. श्रीः *बृहद्वास्तुमाला,* (टीकाकारः सम्पादकश्च – डॉ. अशोकः थपलियालः), नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
4. विद्याधरः *भारतीय वास्तुशास्त्र का इतिहास,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।
5. झा, जीवनाथः *वास्तुरत्नावली,* (व्याख्याकारः – अच्युतानन्दः झा), वाराणसी : चौखम्बा अमर भारती प्रकाशन।
6. देशबन्धुः *गृहवास्तुशास्त्रीयविधानम्,* दिल्ली : विद्यानिधिप्रकाशन।
7. टोडरमलः *वास्तुसौख्यम्,* (टीकाकारः – प्रवेशव्यासः), जयपुरम् : जगदीश संस्कृत पुस्तकालय।
8. वास्तुशास्त्रविभागः *वास्तुशास्त्रविमर्श (शोधपत्रिका),* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः 300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

षष्ठसत्रार्द्धः (Semester – 6)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.3: वास्तुनि प्रयोज्याप्रयोज्यविचारः, वास्तुदोषाः तेषां निराकरणञ्च

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. गृहे रोप्यारोप्यवृक्षाणां सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. मन्दिरे राजप्रासादे गृहे च प्रयोज्याप्रयोज्यसम्बन्धितं ज्ञानसम्पादनम्।
3. वास्तुसम्बन्धितानां विविधदोषाणां परिहारस्य च परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. गृहे रोप्यारोप्यवृक्षाणां प्रतिपादने समर्थाः भविष्यन्ति।
2. गृहे प्रयोज्याप्रयोज्यकाष्ठानां, चित्राणां, पाषाणानाञ्च प्रतिपादने समर्था: भविष्यन्ति।
4. नृपाणां नगराणां स्वरूपप्रतिपादने दक्षाः भविष्यन्ति।
5. मन्दिरे राजप्रासादे च प्रयोज्याप्रयोज्यविचारवर्णने कुशलाः भविष्यन्ति।
6. वलितादिवास्तुदोषाणां वर्णने दक्षाः भविष्यन्ति।
7. वास्तुदोषाणां परिहारोपायान् विवेचयितुं कुशलाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 3.3	वास्तुनि प्रयोज्याप्रयोज्यविचारः, वास्तुदोषाः तेषां निराकरणञ्च	03	01	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. गृहे रोप्यारोप्यवृक्षादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- गृहे रोप्यारोप्यवृक्षाः।
- क्रीडावाटिकायां प्रयोज्याप्रयोज्यवृक्षाः।
- गृहे अप्रयोज्यपशवः।
- गृहे प्रयोज्यचित्राणि।
- गृहे अप्रयोज्यचित्राणि।
- गृहे प्रयोज्याप्रयोज्यकाष्ठानि।
- गृहे प्रयोज्येष्टिकाः पाषाणाश्च।

अन्वितिः २. मन्दिरे प्रासादे च प्रयोज्याप्रयोज्यविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- गृहद्वारे प्रयोज्यवस्तूनि।
- मन्दिरे प्रयोज्याप्रयोज्यविचारः।
- राजप्रासादे प्रयोज्याप्रयोज्यविचारः।
- प्रयोज्यप्रतिमाविचारः।
- वास्तुचयने भूखण्डदोषाः।
- भूमेः प्लवत्वदोषाः दिग्दोषाश्च।
- भवननिर्माणे मासादिदोषाः।

अन्वितिः ३. दोषचिन्तनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वलितादिवास्तुदोषाः।
- मर्मदोषाः वास्तुप्रवेशने दोषविचारश्च।
- शालादोषः।
- द्वारदोषाः।
- वास्तुनिर्माणे दोषाः।
- वास्तुदोषाणां परिहारोपायाः।
- वास्तुशान्तिविधानम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुशिक्षणम् आन्तरिकमूल्याङ्कनञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. त्रिपाठी, देवीप्रसादः, वास्तुसारः, दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. चतुर्वेदी, शुकदेवः, *भारतीय वास्तुशास्त्र,* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।
2. थपलियाल, अशोकः *वास्तुप्रवोधिनी,* नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
3. रामनिहोर द्विवेदी, प. श्रीः *बृहद्वास्तुमाला,* (टीकाकारः सम्पादकश्च – डॉ. अशोकः थपलियालः), नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
4. विद्याधरः *भारतीय वास्तुशास्त्र का इतिहास,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।
5. झा, जीवनाथः *वास्तुरत्नावली,* (व्याख्याकारः – अच्युतानन्दः झा), वाराणसी : चौखम्बा अमर भारती प्रकाशन।
6. देशबन्धुः *गृहवास्तुशास्त्रीयविधानम्,* दिल्ली : विद्यानिधिप्रकाशन।
7. टोडरमलः *वास्तुसौख्यम्,* (टीकाकारः – प्रवेशव्यासः), जयपुरम् : जगदीश संस्कृत पुस्तकालय।
8. वास्तुशास्त्रविभागः *वास्तुशास्त्रविमर्श (शोधपत्रिका),* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः

चतुर्थवर्षः

(प्रधानपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः 400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

सप्तमसत्रार्द्धः (Semester– 7)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.1: वृक्षायुर्वेदः दकार्गलञ्च

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वृक्षायुर्वेदस्य सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. बीजवपनविधानसम्बन्धितं ज्ञानसम्पादनम्।
3. दकार्गलस्य परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. प्रथमरोप्यवृक्ष-काण्यरोप्यवृक्षयोः विधानप्रतिपादने समर्थाः भविष्यन्ति।
2. वृक्षाणां रोगज्ञानप्रतिपादने समर्थाः भविष्यन्ति।
3. बीजवपनविधानवर्णने कुशलाः भविष्यन्ति।
4. जलाशयमाहात्म्यवर्णने निपुणाः भविष्यन्ति।
5. शिराविज्ञानविचारवर्णने दक्षाः भविष्यन्ति।
6. वापीकूपाद्यारम्भमुहूर्त्तानां वर्णने कुशलाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.1	वृक्षायुर्वेदः दकार्गलञ्च	03	01	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. वृक्षारोपणविधानं वृक्षरोगचिकित्साप्रकारश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वृक्षायुर्वेदस्य प्रयोजनं वृक्षार्थं भूलक्षणञ्च।
- प्रथमरोप्यवृक्षाः काण्यरोप्यवृक्षविधानञ्च।
- कालानुसारं वृक्षारोपणनियमाः उत्खातप्रतिरोपणविधिश्च।
- वृक्षारोपणविचारः रोपितवृक्षाणां सेचनविधिः आनूपदेशजवृक्षसेचनप्रकारश्च।
- वृक्षरोपणे मध्यान्तरविचारः वृक्षाणां चिकित्साप्रकारः फलनाशचिकित्सा च।
- वृक्षाणां रोगज्ञानप्रकारः।

अन्वितिः २. बीजवपनरोपणविधानं जलशिराविज्ञानं च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- बीजवपनविधानं तिन्तिडीबीजरोपणं कपित्थबीजरोपणप्रकारश्च।
- श्लेष्मातकबीजरोपणविधानं सामान्यवृक्षारोपणप्रकारः वृक्षरोपणनक्षत्राणि च।
- जलाशयमाहात्म्यम्।
- जलाशयवास्तु, गृहे जलस्थानञ्च।
- दिगीशाः शिरानामानि च।
- शिराचिह्ननिर्देशः।

अन्वितिः ३. मरुभूमौ जाङ्गलदेशे च जलशिराज्ञानम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- मरुभूमौ शिराविज्ञानविचारः।
- जाङ्गलदेशे विशेषविचारश्च।
- दिग्विभागेन कूपलक्षणम्।
- मनुप्रोक्तं दकार्गलम्।
- भूमिगुणवर्णनम्।
- कूपदिग्विभागः कूप-तडाग-निर्वारिचक्राणि च।
- वापीकूपाद्यारम्भमुहूर्त्ताः।

अन्वितिः ४ **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुशिक्षणम् आन्तरिकमूल्याङ्कनञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. त्रिपाठी, देवीप्रसादः, वास्तुसारः, दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. चतुर्वेदी, शुकदेवः, *भारतीय वास्तुशास्त्र,* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।
2. थपलियाल, अशोकः *वास्तुप्रवोधिनी,* नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
3. रामनिहोर द्विवेदी, प. श्रीः *बृहद्वास्तुमाला,* (टीकाकारः सम्पादकश्च - डॉ. अशोकः थपलियालः), नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
4. विद्याधरः *भारतीय वास्तुशास्त्र का इतिहास,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।
5. झा, जीवनाथः *वास्तुरत्नावली,* (व्याख्याकारः – अच्युतानन्दः झा), वाराणसी : चौखम्बा अमर भारती प्रकाशन।
6. देशबन्धुः *गृहवास्तुशास्त्रीयविधानम्,* दिल्ली : विद्यानिधिप्रकाशन।
7. टोडरमलः *वास्तुसौख्यम्,* (टीकाकारः – प्रवेशव्यासः), जयपुरम् : जगदीश संस्कृत पुस्तकालय।
8. वास्तुशास्त्रविभागः *वास्तुशास्त्रविमर्श (शोधपत्रिका),* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः 400-499	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.2: अर्वाचीनवास्तुकला-सिद्धान्ताः तत्प्रयोगाश्च

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. अर्वाचीनवास्तुकलायाः सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. वास्तुकलायाः विज्ञान-कला-अर्थशास्त्र-राजनीतिशास्त्रैः सह सम्बन्धस्य ज्ञानसम्पादनम्।
3. भवनस्य बाह्य-आन्तरिकसज्जाविमर्शस्य परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. अर्वाचीनवास्तुकलायाः परिचयप्रदाने समर्थाः भविष्यन्ति।
2. वास्तुकलायाः विज्ञान-कला-अर्थशास्त्र-राजनीतिशास्त्रैः सह सम्बन्धवर्णने कुशलाः भविष्यन्ति।
3. इष्टिकाभित्तिरचनाक्रमस्य आरसीसी इत्यस्य निर्माणविधिविषयाणां प्रतिपादने निपुणाः भविष्यन्ति।
4. अर्वाचीनवास्तुकलादृष्ट्या भवनस्य विविधाङ्गानां प्रतिपादने कुशलाः भविष्यन्ति।
5. भवनविन्यासस्य मानचित्रस्य परिचयं प्रदातुं सिद्धा भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.2	अर्वाचीनवास्तुकला - सिद्धान्ताः तत्प्रयोगाश्च	03	01	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. अर्वाचीनवास्तुपरिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अर्वाचीनवास्तुकलायाः परिचयः तत्स्वरूपञ्च।
- भूखण्डचयनं, वास्तुदृष्ट्या भूखण्डस्य अन्तःसम्बन्धश्च (स्वरूपदृष्ट्या पदार्थदृष्ट्या च)
- गृहवास्तुसंरचना।
- अर्वाचीनवास्तुकलायाः उद्भवः, तस्याः भौगोलिकसामाजिकसांस्कृतिकस्वरूपाणि च।
- अर्वाचीनवास्तुकलादृष्ट्या भवननिर्माणनियमाः, मापनं, प्रक्रिया, शैली च।

अन्वितिः २. वास्तुकलायाः अन्यशास्त्रैः सह सम्बन्धः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वास्तुकलायाः विज्ञान-कला-अर्थशास्त्र-राजनीतिशास्त्रैः सह सम्बन्धः।
- भवनस्य मूलभूतावयवाः, भित्तिस्तम्भछर्दि इष्टिकापाषाणादयः।
- इष्टिकाभित्तिरचनाक्रमः आरसीसी (RCC) इत्यस्य निर्माणविधिश्च।

- अर्वाचीनवास्तुकला पर्यावरणञ्च।
- गृहनिर्माणे द्वारगवाक्षनिर्माणविधिः काष्ठप्रयोगविमर्शश्च।
- निर्माणस्य व्यवस्थितीकरणं, भित्तिस्तम्भछर्दितलनिर्माणविचारश्च।

अन्वितिः ३. भवनविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- अर्वाचीनवास्तुकलादृष्ट्या भवनस्य विविधांगानि।
- सोपान-अंगण-अलिन्दादिनिर्माणविधयः भूमेरधस्तलनिर्माणञ्च।
- भवनस्य बाह्य-आन्तरिकसज्जाविमर्शः।
- अर्वाचीनवास्तुकलादृष्ट्या भवने धात्वादिप्रयोगविचारः।
- भवने आलेख्यादिप्रयोगविचारः।
- भवनविन्यासस्य मानचित्रपरिचयः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुशिक्षणम् आन्तरिकमूल्याङ्कनञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. Wagner, O. (1988). *Modern Architecture*. Santa Monica, CA: The Getty Center for the History of Art and the Humanities

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. Shaw, E. (1854). *Modern Architect*. Boston: Dayton and Wentworth.
2. Ibrahim, A. *Modern and Contemporary Architecture Styles*. Qassim, Saudi Arabia : Qassim University, Scientific Publication.
3. Robertson, H. *Modern Architectural Design*.
4. Gangoly, O. C. (1946). *Indian Architecture*. Bombay: Kutub.
5. चतुर्वेदी, शुकदेवः, *भारतीय वास्तुशास्त्र,* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।
6. वास्तुशास्त्रविभागः *वास्तुशास्त्रविमर्श (शोधपत्रिका),* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः
400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

अष्टमसत्रार्द्धः (Semester – 8)

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.3: शालविधानं द्वादशतलविधानञ्च

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. शालानां सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. एकद्वित्रिचतुःशालगृहसम्बन्धितज्ञानसम्पादनम्।
3. पञ्चतः दशशालपर्यन्तगृहाणां परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. शालशब्दस्योत्पत्तिः प्रभेदानाञ्च परिचयप्रदाने समर्थाः प्रभविष्यन्ति।
2. शाल-मध्य-विन्यस्त-षड्दारु-कल्पना-भेदानां प्रतिपादने समर्थाः भविष्यन्ति।
3. शालान्त-विन्यस्त-षड्दारु-कल्पना-भेदानां प्रतिपादने कुशलाः भविष्यन्ति।
4. द्विशाल-त्रिशाल-चतुःशालगृहाणां भेदप्रतिपादने निपुणाः भविष्यन्ति।
5. एकभद्रचतुश्शालतः अष्टभद्रचतुश्शालपर्यन्तभवनानां स्वरूपप्रतिपादने निपुणाः भविष्यन्ति।
6. पञ्चशालतः दशशालपर्यन्तगृहाणां स्वरूपनिरूपणं कर्तुं दक्षाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पा ठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.3	शालविधानं द्वादशतलविधानञ्च	03	01	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. शालप्रभेदाः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शालशब्दस्योत्पत्तिः प्रभेदाश्च।
- एकशालगृहाणि- ध्रुवादिषोडशविधगृहाः।
- षड्दारु-योजनायाः अन्यभेदाः।
- शालापुरोभाग-तिर्यक् षड्दारु-संयोजन-भेदाः।
- शाला-मध्य-विन्यस्त-षड्दारु-कल्पना-भेदाः।
- शालान्त-विन्यस्त-षड्दारु-कल्पना-भेदाः।
- द्विशालगृहम् ।

- त्रिशालगृहम्।

अन्वितिः २. चतुःशालादिविचारः **श्रेयोऽङ्कः १**

- चतुःशालगृहम्।
- मूषासंख्याप्रस्तारः।
- एकभद्रचतुश्शालः द्विभद्रचतुश्शालश्च।
- त्रिभद्रचतुश्शालः चतुर्भद्रचतुश्शालश्च।
- पञ्चभद्रचतुश्शालः षड्भद्रचतुश्शालश्च।
- सप्तभद्रचतुश्शालः अष्टभद्रचतुश्शालश्च।

अन्वितिः ३. पञ्च-षड- सप्त-अष्ट-नव -दशशालगृहाणि। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पञ्चशालगृहम्।
- षट्शालगृहम्।
- सप्तशालगृहम्।
- अष्टशालगृहम्।
- नवशालगृहम्।
- दशशालगृहम्।

अन्वितिः ४ **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुशिक्षणम् आन्तरिकमूल्याङ्कनञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. भोजदेवः, राजा, *समराङ्गणसूत्रधारः,* (सम्पादकः – श्रीकृष्णः जुगनू), वाराणसी : चौखम्बा संस्कृत सीरिज आफिस।
2. मयः, आचार्यः, *मयमतम्,* (सम्पादकः – डॉ. शैलजा पाण्डेय), वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
3. विश्वकर्मा, आचार्यः, *विश्वकर्मवास्तुशास्त्रम्,* (सम्पादकः – श्रीकृष्णः जुगनू), दिल्ली : परिमल प्रकाशन।
4. त्रिपाठी, देवीप्रसादः, *वास्तुसारः,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. चतुर्वेदी, शुकदेवः, *भारतीय वास्तुशास्त्र,* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।
2. रामनिहोर द्विवेदी, प. श्रीः, *बृहद्वास्तुमाला,* (टीकाकारः सम्पादकश्च – डॉ. अशोकः थपलियालः), नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
3. विद्याधरः, *भारतीय वास्तुशास्त्र का इतिहास,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।
4. झा, जीवनाथः, *वास्तुरत्नावली,* (व्याख्याकारः – अच्युतानन्दः झा), वाराणसी : चौखम्बा अमर भारती प्रकाशन।

5. देशबन्धुः, *गृहवास्तुशास्त्रीयविधानम्,* दिल्ली : विद्यानिधिप्रकाशन।
6. टोडरमलः, *वास्तुसौख्यम्,* (टीकाकारः – प्रवेशव्यासः), जयपुरम् : जगदीश संस्कृत पुस्तकालय।
7. वास्तुशास्त्रविभागः, *वास्तुशास्त्रविमर्श (शोधपत्रिका),* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।
8. थपलियाल, अशोकः, *वास्तुप्रवोधिनी,* नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।

काठिन्यस्तरः 400-499

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.4: वास्तुमानचित्रनिर्माणम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. क्षेत्रमित्याः सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. विभिन्नमानकैः स्थापत्यप्रतिपादनं प्रतिरूपनिर्णयसम्बन्धितज्ञानसम्पादनम्।
3. दिक्साधनादिप्रायोगिकविषयाणां परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वास्तुकलाप्रस्तुतिकरणे तथा च त्रि-आयामीदृश्यानां प्रतिपादने समर्थाः भविष्यन्ति।
2. विभिन्नमानकैः स्थापत्यप्रतिपादनं प्रतिरूपनिर्णये कुशलाः भविष्यन्ति।
3. रङ्गविन्यासप्रदर्शने निपुणाः भविष्यन्ति।
4. वास्तुमानचित्रनिर्माणे विभिन्नतन्त्रांशानां (Software) परिचयप्रतिपादने निपुणाः भविष्यन्ति।
5. वास्तुसम्मतमानचित्राणि निर्मातुं सिद्धाः भविष्यन्ति।
6. ऑटोकैट-जियोजेबरा-गुगलस्कैच प्रभृतीनां तन्त्रांशानां प्रयोगे कुशलाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
प्रधानः पाठ्यक्रमः (Major) 4.4	वास्तुमानचित्रनिर्माणम्	03	01	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. वर्ग-आयतादिसाधनम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

- क्षेत्रमितिः -वर्ग-आयात-त्रिभुज-वृत्त-चतुर्भुज-अनियमितक्षेत्राणां निर्माणं, क्षेत्रफलादिसाधनम्।
- ज्यामितीयमानचित्रनिर्माणविधिः।
- वास्तुरेखाङ्कनविमर्शः।
- रेखाणाम्मानकीकरणम्।
- मानचित्रस्य आधारभूतसंरचना।
- आलेखाङ्कनम्।
- वास्तुकलाप्रस्तुतिकरणतकनीकी त्रि-आयामीदृश्यानि च।

अन्वितिः २. रङ्गविन्यास-रेखाचित्रणं च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विभिन्नमानकैः स्थापत्यप्रतिपादनं प्रतिरूपनिर्णयञ्च।
- रंगविन्यासप्रदर्शनम्।
- रेखाचित्रणम्।
- कलालेखनप्रक्रिया।
- चित्रकलायाः बोधः।
- वास्तुमानचित्रनिर्माणे विभिन्नतन्त्रांशानां (Software) परिचयः।

अन्वितिः ३. मानचित्रनिर्माणविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- प्रायोगिकम् –
    - दिक्साधनम्।
    - हस्तेन मानचित्रनिर्माणम्।
    - वास्तुसम्मतमानचित्राणि।
    - वास्तुविरुद्धमानचित्राणि।
    - ऑटोकैट-जियोजेबरा-गुगलस्कैचप्रभृतीनां तन्त्रांशानां प्रयोगः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुशिक्षणम् आन्तरिकमूल्याङ्कनञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. भास्कराचार्यः, (वर्षः निर्दिष्टं नास्ति), *लीलावती,* (सम्पादकः – आचार्य सीतारामः झा), वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
2. शर्मा, गणपतिलालः, (सम्पा.), (वर्षः निर्दिष्टं नास्ति), *रेखागणितम्,* जयपुरः हंसा प्रकाशन।
3. Vitruvius. *The Ten Books of Architecture.* Cambridge, MA: Harvard University Press.
4. Ibrahim, A. *Modern and Contemporary Architecture Styles.* Qassim: Qassim University, Scientific Publication.
5. Robertson, H. *Modern Architectural Design.*

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. Pickard, Q. (Ed.). (2002). *The Architect's Handbook.* Oxford: Blackwell Publishing Company.
2. त्रिपाठी, देवीप्रसादः, *वास्तुसारः,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।
3. चतुर्वेदी, शुकदेवः, *भारतीय वास्तुशास्त्र,* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।
4. वास्तुशास्त्रविभागः, *वास्तुशास्त्रविमर्शः (शोधपत्रिका)* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

प्रथमवर्षः

(गौणपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः 100-199	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.1: वास्तुशास्त्रस्य परिचयः मानवजीवने तदुपयोगिता च

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भारतीयवास्तुशास्त्रस्य सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. वास्तुशास्त्रस्य अध्ययनेन प्राप्यमाणानां प्रयोजनानां ज्ञानसम्पादनम्।
3. वास्तुशास्त्रस्य अवधारणायाः मूलतत्त्वानां परिचयप्रदानम्।
4. वास्तुशास्त्रस्य मानवजीवने उपयोगितायाः ज्ञानसम्पादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वास्तुनः व्युत्पत्तिस्वरूपादीन् वर्णयितुं दक्षाः भविष्यन्ति।
2. वास्तुशास्त्रस्य परिभाषा-स्वरूप-उद्देश्यानि वक्तुं प्रभविष्यन्ति।
3. वास्तुशास्त्रस्य अन्यशास्त्रैः सह सम्बन्धप्रतिपादयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. वास्तुशास्त्रस्य मानवजीवने आवश्यकतां निगदितुं दक्षाः भविष्यन्ति।
5. वैदिकवाङ्मये वास्तुविचाराणां विश्लेषणं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
6. वास्तुशास्त्रस्य विकासक्रमं वक्तुं निपुणाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.1	वास्तुशास्त्रस्य परिचयः मानवजीवने तदुपयोगिता च	03	01	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. वास्तुनः उत्पत्तिः अर्थश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वास्तुनः व्युत्पत्तिः।
- वास्तुनः स्वरूपं प्रभेदाश्च।
- वास्तोष्पतिपरिकल्पना वास्तुपुरुषस्योद्भवश्च।
- वास्तुपुरुषस्याङ्गे देवताः ।
- गृहादिनिर्माणप्रयोजनम् आवश्यकता च।

अन्वितिः २. वास्तुशास्त्रस्य परिभाषा- पञ्चभूतानि च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वास्तुशास्त्रस्य परिभाषा।
- वास्तुशास्त्रस्य उद्देश्यानि।
- वास्तुशास्त्रे पञ्चमहाभूतानि।
- वास्तुशास्त्रे प्राकृतिकशक्तयः।
- वास्तुशास्त्रस्य अन्यशास्त्रैः सह सम्बन्धः।
- वास्तुशास्त्रस्य मानवजीवने उपयोगिता च।

अन्वितिः ३. वैदिक-पौराणिकवाङ्मये वास्तु। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वैदिकवाङ्मये वास्तुचिन्तनम्।
- पुराणेषु वास्तुः।
- रामायण-महाभारतयोः वास्तु।
- संस्कृतवाङ्मये वास्तुविमर्शः।
- वास्तुशास्त्रस्य सङ्क्षिप्तविकासक्रमः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुशिक्षणम् आन्तरिकमूल्याङ्कनञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. चतुर्वेदी, शुकदेवः, *भारतीय वास्तुशास्त्र,* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।
2. विद्याधरः, *भारतीय वास्तुशास्त्र का इतिहास,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. त्रिपाठी, देवीप्रसादः *वास्तुसारः,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।
2. थपलियाल, अशोकः *वास्तुप्रवोधिनी,* नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
3. रामनिहोर द्विवेदी, प. श्रीः *बृहद्वास्तुमाला,* (टीकाकारः सम्पादकश्च – डॉ. अशोकः थपलियालः), नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
4. विद्याधरः *भारतीय वास्तुशास्त्र का इतिहास,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।
5. झा, जीवनाथः *वास्तुरत्नावली,* (व्याख्याकारः – अच्युतानन्दः झा), वाराणसी : चौखम्बा अमर भारती प्रकाशन।
6. देशबन्धुः *गृहवास्तुशास्त्रीयविधानम्,* दिल्ली : विद्यानिधिप्रकाशन।
7. टोडरमलः *वास्तुसौख्यम्,* (टीकाकारः – प्रवेशव्यासः), जयपुरम् : जगदीश संस्कृत पुस्तकालय।
8. वास्तुशास्त्रविभागः *वास्तुशास्त्रविमर्श (शोधपत्रिका),* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः 100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.2: आवासीयवास्तुनिर्माणम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. आवासीयवास्तुनः सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. आवासीयवास्तुनिर्माणाय वास्तुपदविन्यासस्य ज्ञानसम्पादनम्।
3. आवासीयवास्तुनि कक्षविन्यासस्य, गृहं निकषा शुभाशुभवृक्षाणां च परिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. आवासीयवास्तुनः महत्त्वप्रतिपादने समर्थाः भविष्यन्ति।
2. गृहपिण्डसाधने समर्थाः भविष्यन्ति।
3. आवासीयवास्तुनिर्माणाय वास्तुपदविन्यासनिर्माणे कुशलाः भविष्यन्ति।
4. गृहद्वारविन्यासप्रतिपादने निपुणाः भविष्यन्ति।
5. आवासीयवास्तुनि गृहसज्जाकरणे प्रवीणाः भविष्यन्ति।
6. गृहं निकषा शुभाशुभवृक्षाणां प्रतिपादने कुशलाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.2	आवासीयवास्तुनिर्माणम्	03	01	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- आवासीयवास्तुनः महत्त्वम्।
- आवासीयवास्तुनः प्रमुखाः भेदाः।
- गृहे हस्तादिमानम्।
- गृहपिण्डसाधनम्।
- एकेन पद्येन आयाद्यानयनम्।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- गृहमेलापके विचारणीयतथ्यानि।

- आवासीयवास्तुनिर्माणाय वास्तुपदविन्यासः।
- गृहद्वारविन्यासः।
- गृहे वातायन-जल-अङ्गणादिविचारः।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- गृहनिर्माणोपकरणानि।
- गृहनिर्माणे तृणकाष्ठाद्युपकरणविचारः।
- आवासीयवास्तुनि कक्षविन्यासः।
- गृहसज्जा।
- गृहं निकषा शुभाशुभवृक्षाः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुशिक्षणम् आन्तरिकमूल्याङ्कनञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. त्रिपाठी, देवीप्रसादः, वास्तुसारः, दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।
2. झा, जीवनाथः, वास्तुरत्नावली, (व्याख्याकारः – अच्युतानन्दः झा), वाराणसी : चौखम्बा अमर भारती प्रकाशन।
3. द्विवेदी, रामनिहोरः, बृहद्वास्तुमाला, (टीकाकारः सम्पादकश्च – डॉ. अशोकः थपलियालः), नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. चतुर्वेदी, शुकदेवः, *भारतीय वास्तुशास्त्र,* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।
2. थपलियाल, अशोकः, *वास्तुप्रवोधिनी,* नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
3. देशबन्धुः, *गृहवास्तुशास्त्रीयविधानम्,* दिल्ली : विद्यानिधिप्रकाशन।
4. टोडरमलः, *वास्तुसौख्यम्,* (टीकाकारः – प्रवेशव्यासः), जयपुरम् : जगदीश संस्कृत पुस्तकालय।
5. वास्तुशास्त्रविभागः, *वास्तुशास्त्रविमर्शः (शोधपत्रिका),* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः
100-199

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.3: गृहारम्भ-द्वारविन्यास-गृहप्रवेशमुहूर्त्तविमर्शः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. गृहारम्भस्य मुहूर्त्तादिपुरस्सरं शिलान्यासविधेः परिचयप्रदानम्।
2. द्वारविन्यासस्य विविधपक्षाणां ज्ञानसम्पादनम्।
3. गृहप्रवेशमुहूर्त्तस्य ज्ञानप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. गृहारम्भात् पूर्वविधानं वक्तुं प्रभविष्यन्ति।
2. गृहारम्भमुहूर्त्तान् निगदितुं क्षमाः भविष्यन्ति।
3. शिलान्यासविधेः परिचयप्रदाने समर्थाः भविष्यन्ति।
4. गृहारम्भे दोषाणां विश्लेषणे कुशलाः भविष्यन्ति।
5. द्वारमुहूर्त्तस्य द्वारविन्यासस्य च विभिन्नपक्षान् व्याख्यातुं प्रवीणाः भविष्यन्ति।
6. त्रिविधगृहप्रवेशस्य मुहूर्त्तज्ञानस्यानुप्रयोगे क्षमाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 1.क.3	गृहारम्भ-द्वारविन्यास-गृहप्रवेशमुहूर्त्तविमर्शः	03	01	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- गृहारम्भात् पूर्वविधानम्।
- गृहारम्भमुहूर्त्तः - कालशुद्धिः पञ्चाङ्गशुद्धिश्च।
- गृहारम्भे लग्नादिशुद्धिविचारः।
- वृषवास्तुचक्रम्।
- खातविचारः राहुमुखविमर्शश्च।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- शिलान्यासविधिः।

- गृहारम्भे प्रमुखाः दोषाः।
- द्वारमुहूर्त्तः - कालशुद्धिः पञ्चाङ्गशुद्धिश्च।
- द्वारविन्यासे लग्नविचारः।
- द्वारमुहूर्ते दोषविचारः, कपाटदोषाश्च।

अन्वितिः ३. **श्रेयोऽङ्कः १**

- नूतनगृहप्रवेश मुहूर्त्तः - कालशुद्धिः पञ्चाङ्गशुद्धिश्च।
- गृहप्रवेशे लग्नशुद्धिः।
- गृहप्रवेशे कलशवास्तुचक्रम्।
- वामरवि-पृष्ठस्थशुक्रादिविचारः।
- जीर्णगृह-सपूर्वगृहप्रवेशविचारः।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. त्रिपाठी, देवीप्रसादः, *वास्तुसारः,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. वराहमिहिरः, *बृहत्संहिता,* सम्पादकः - अच्युतानन्द झा, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
2. पाण्डेयः, प्रो.कृष्णकुमारः, वास्तुविवेकः, नागपुरम् : कविकुलगुरुकालिदाससंस्कृतविश्वविद्यालयः रामटेकम्।
3. चतुर्वेदी, शुकदेवः, *भारतीय वास्तुशास्त्र,* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।
4. थपलियाल, अशोकः, *वास्तुप्रवोधिनी,* नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
5. मयः, आचार्यः, *मयमतम्,* टीकाकारः - डॉ. शैलजा पाण्डेय, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
6. झा, जीवनाथः, *वास्तुरत्नावली,* व्याख्याकारः - अच्युतानन्द झा, वाराणसी : चौखम्बा अमर भारती प्रकाशन।
7. द्विवेदी, रामनिहोरः, *बृहद्वास्तुमाला,* टीकाकारः सम्पादकश्च - डॉ. अशोक थपलियालः, नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
8. टोडरमलः, *वास्तुसौख्यम्,* टीकाकारः - प्रवेशव्यासः, जयपुरम् : जगदीश संस्कृत पुस्तकालय।
9. वास्तुशास्त्रविभागः, *वास्तुशास्त्रविमर्शः (शोधपत्रिका),* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

द्वितीयवर्षः

(गौणपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः
200-299

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.1 : वास्तुपरिचयः, प्रयोजनम्, आधुनिकपरिप्रेक्ष्ये महत्त्वञ्च

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वास्तुशास्त्रस्य परिभाषायाः स्वरूपस्य महत्त्वस्य भेदादीनाञ्च परिचयप्रदानम्।
2. वास्तुशास्त्रस्य मूलभूततत्त्वानां प्रमुखसिद्धान्तानाञ्च ज्ञानसम्पादनम्।
3. वास्तुशास्त्रस्य विकासक्रमस्य सामान्यपरिचयप्रदानम्।
4. वास्तुशास्त्रस्य आधुनिकपरिप्रेक्ष्ये महत्त्वस्य ज्ञानप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वास्तुशास्त्रस्य परिभाषां स्वरूपं प्रयोजनं महत्त्वञ्च वक्तुं प्रभविष्यन्ति।
2. वास्तोष्पतिपरिकल्पनां वास्तुपुरुषस्योद्भवञ्च विश्लेषयितुं शक्ष्यन्ति।
3. वास्तुशास्त्रस्य अन्यशास्त्रैः सह सम्बन्धं कथयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
4. वास्तुशास्त्रस्य उपवेदत्वप्रतिपादने दक्षाः भविष्यन्ति।
5. गृहादिनिर्माणस्य प्रयोजनमावश्यकताञ्च वक्तुं शक्ष्यन्ति।
6. वास्तुशास्त्रस्य आधुनिकपरिप्रेक्ष्ये आवश्यकतां कथयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.1	वास्तुपरिचयः, प्रयोजनम्, आधुनिकपरिप्रेक्ष्ये, महत्त्वञ्च	03	01	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. **श्रेयोऽङ्कः १**

- वास्तुशास्त्रस्य परिभाषा।
- वास्तुशास्त्रे पञ्चमहाभूतानि।
- वास्तुशास्त्रे प्राकृतिकशक्तयः।
- वास्तोष्पतिपरिकल्पना।
- वास्तुपुरुषस्योद्भवकथा।

अन्वितिः २. **श्रेयोऽङ्कः १**

- वास्तुशास्त्रस्य प्रयोजनम्।

- वास्तुशास्त्रस्य अन्यशास्त्रैः सह सम्बन्धः।
- वास्तुशास्त्रस्य उपवेदत्वम्।
- वास्तुशास्त्रस्य महत्त्वम्।
- वास्तुशास्त्रस्य सङ्क्षिप्तविकासक्रमः।

अन्वितिः ३ **श्रेयोऽङ्कः १**

- वास्तुस्वरूपम्।
- वास्तुनः प्रभेदाः।
- गृहादिनिर्माणप्रयोजनम् आवश्यकता च।
- गृहादिनिर्माणे ध्यातव्यविषयाः।
- वास्तुशास्त्रस्य आधुनिकपरिप्रेक्ष्ये आवश्यकता।

अन्वितिः ४ **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुशिक्षणम् आन्तरिकमूल्याङ्कनञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. चतुर्वेदी, शुकदेवः, *भारतीय वास्तुशास्त्र,* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।
2. थपलियाल, अशोकः, *वास्तुप्रवोधिनी,* नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
3. त्रिपाठी, देवीप्रसादः, *वास्तुसारः,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. वराहमिहिरः, *बृहत्संहिता,* सम्पादकः - अच्युतानन्द झा, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन,
2. चतुर्वेदी, शुकदेवः, *भारतीय वास्तुशास्त्र,* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः,
3. थपलियाल, अशोकः, *वास्तुप्रवोधिनी,* नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स,
4. मयः, आचार्यः, *मयमतम्,* टीकाकारः - डॉ. शैलजा पाण्डेय, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन,
5. झा, जीवनाथः, *वास्तुरत्नावली,* व्याख्याकारः - अच्युतानन्द झा, वाराणसी : चौखम्बा अमर भारती प्रकाशन,
6. द्विवेदी, रामनिहोरः, *बृहद्वास्तुमाला,* टीकाकारः सम्पादकश्च - डॉ. अशोक थपलियालः, नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स,
7. टोडरमलः, *वास्तुसौख्यम्,* टीकाकारः - प्रवेशव्यासः, जयपुरम् : जगदीश संस्कृत पुस्तकालय,
8. वास्तुशास्त्रविभागः, *वास्तुशास्त्रविमर्शः (शोधपत्रिका),* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः 200-299	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.2: भूपरीक्षणम्, भूमेराकाराः, शल्योद्धारः, दिक्परिच्छेदश्च

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. भूपरीक्षणविधीनां परिचयप्रदानम्।
2. भूमेः आकारादिभिः शुभाशुभत्वविचारस्य ज्ञानसम्पादनम्।
3. भूमौ खनने प्राप्तवस्तुभिः शुभाशुभत्वस्य सामान्यपरिचयप्रदानम्।
4. शल्योद्धारस्य प्रमुखनियमानां विधेश्च ज्ञानप्रदानम्
5. दिक्साधनस्य विधीनां ज्ञानसम्पादनम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः –

1. रङ्गरूपरसगन्धादिभिः भूपरीक्षणं वक्तुं प्रभविष्यन्ति।
2. भूमेः प्लवत्वफलं पृष्ठविचारञ्च निगदितुं क्षमाः भविष्यन्ति।
3. वीथिप्रकारं पैतामहादिवास्तूनि च ज्ञातुं शक्ष्यन्ति।
4. खातमाध्यमेन भूपरीक्षणविधिं कथयितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
5. भूमेः आकारविचारे तन्माध्यमेन शुभाशुभत्वनिर्णये च कुशलाः भविष्यन्ति।
6. भूमौ खनने प्राप्तवस्तुफलानि प्रतिपादने प्रवीणाः भविष्यन्ति।
7. भूलक्षण-शकुनादिभिः भूमेः शुभाशुभत्वविचारं वक्तुं शक्ष्यन्ति।
8. शल्योद्धारविधिं भणितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
9. दिक्परिच्छेदे निपुणाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 2.क.2	भूपरीक्षणम्, भूमेराकाराः, शल्योद्धारः, दिक्परिच्छेदश्च	03	01	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. भूपरीक्षा प्लवत्वादिविचाराश्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- रङ्गरूपरसगन्धादिभिः भूपरीक्षणम्।
- भूमेः प्लवविचारः।

- भूमेः पृष्ठविचारः।
- वीथिविचारः।
- पैतामहादिवास्तुविचारः।

अन्वितिः २. भूमेः आकारादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- खातमाध्यमेन भूपरीक्षणविधयः।
- भूमेः आकारविचारः।
- भूमेः आकृत्यादिमाध्यमेन शुभाशुभत्वनिर्णयः।
- भूमौ खनने प्राप्तवस्तुफलानि।
- भूलक्षण-शकुनादिभिः भूमेः शुभाशुभत्वविचारः।

अन्वितिः ३. शल्यविचारः दिक्साधनञ्च। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शल्यशब्दस्य व्युत्पत्तिः अर्थश्च।
- शल्यविचारः।
- शल्योद्धारविधिः।
- दिक्साधनस्य प्रयोजनम्।
- दिक्साधनविधयः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुशिक्षणम् आन्तरिकमूल्याङ्कनञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. त्रिपाठी, देवीप्रसादः *वास्तुसारः,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. वराहमिहिरः, *बृहत्संहिता,* सम्पादकः - अच्युतानन्द झा, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
2. चतुर्वेदी, शुकदेवः, *भारतीय वास्तुशास्त्र,* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।
3. थपलियाल, अशोकः, *वास्तुप्रवोधिनी,* नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
4. मयः, आचार्यः, *मयमतम्,* टीकाकारः - डॉ. शैलजा पाण्डेय, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
5. झा, जीवनाथः, *वास्तुरत्नावली,* व्याख्याकारः - अच्युतानन्द झा, वाराणसी : चौखम्बा अमर भारती प्रकाशन।
6. द्विवेदी, रामनिहोरः, *बृहद्वास्तुमाला,* टीकाकारः सम्पादकश्च - डॉ. अशोक थपलियालः, नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।

7. टोडरमलः, *वास्तुसौख्यम्*, टीकाकारः - प्रवेशव्यासः, जयपुरम् : जगदीश संस्कृत पुस्तकालय।
8. वास्तुशास्त्रविभागः, *वास्तुशास्त्रविमर्शः (शोधपत्रिका)*, नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

तृतीयवर्षः
(गौणपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः 300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.1: वास्तुशास्त्रस्य अन्यशास्त्रैः सह सम्बन्धः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वास्तुशास्त्रस्य वेद-कल्पसूत्र-साहित्य-पुराण-नीति-गणितशास्त्रैः सह सम्बन्धस्य परिचयप्रदानम्।
2. व्याकरण-ज्योतिष्-तन्त्र-आगम-पालि-प्राकृतसाहित्येषु वास्तुशास्त्रस्य सन्दर्भानां ज्ञानसम्पादनम्।
3. वास्तुशास्त्रे दार्शनिकतत्त्वानामभिचिन्तनस्य सामान्यपरिचयप्रदानम्।
4. पौरोहित्य-सामुद्रिक-चित्र-शिल्प-पर्यावरण-आपत्प्रबन्धन-पुरातात्विकाध्ययनेषु वास्तुशास्त्रसम्बद्धतत्त्वानां ज्ञानप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वेदेन सह वास्तुशास्त्रस्य सम्बन्धं वक्तुं प्रभविष्यन्ति।
2. वास्तुशास्त्रस्य कल्पसूत्रेण सह सम्बन्धं निगदितुं क्षमाः भविष्यन्ति।
3. गणितशास्त्रेण सह वास्तुशास्त्रस्य सम्बन्धप्रतिपादने प्रवीणाः भविष्यन्ति।
4. व्याकरणग्रन्थेषु वास्तुविषयकचर्चां वक्तुं शक्ष्यन्ति।
5. ज्योतिष-पौरोहित्य-सामुद्रिक-चित्र-शिल्पशास्त्रैः सह वास्तुशास्त्रस्य सम्बन्धस्थापने समर्थाः भविष्यन्ति।
6. पर्यावरण-आपत्प्रबन्धने वास्तुशास्त्रस्य महत्त्वं प्रतिपादयितुं सिद्धाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.1	वास्तुशास्त्रस्य अन्यशास्त्रैः सह सम्बन्धः	03	01	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. वेद-साहित्य-पुराणेषु वास्तु। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वेदेन सह सम्बन्धः।
- कल्पसूत्रेण सह सम्बन्धः।
- साहित्यशास्त्रे वास्तुः।
- पुराणेषु वास्तु।
- नीतिग्रन्थेषु वास्तु।

- गणितशास्त्रेण सह सम्बन्धः।

अन्वितिः २. व्याकरण-तन्त्र -प्राकृतसाहित्ये वास्तु। **श्रेयोऽङ्कः १**

- व्याकरणग्रन्थेषु वास्तु।
- ज्योतिषशास्त्रेण सह वास्तुनः सम्बन्धः।
- तन्त्रागमसाहित्ये वास्तु।
- पालिसाहित्ये वास्तु।
- प्राकृतसाहित्ये वास्तु।
- वास्तुनि दार्शनिकचिन्तनम्।

अन्वितिः ३. सामुद्रिक-चित्र-शिल्पदिवास्तु। **श्रेयोऽङ्कः १**

- पौरोहित्येन सह सम्बन्धः।
- सामुद्रिकशास्त्रेण सह सम्बन्धः।
- चित्रशिल्पाभ्यां सह सम्बन्धः।
- पर्यावरणे वास्तुशास्त्रम्।
- आपदाप्रबन्धने वास्तुशास्त्रम्।
- पुरातात्विकाध्ययने वास्तुशास्त्रम्।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुशिक्षणम् आन्तरिकमूल्याङ्कनञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. चतुर्वेदी, शुकदेवः, *भारतीय वास्तुशास्त्र,* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।
2. विद्याधरः, *भारतीय वास्तुशास्त्र का इतिहास,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. वराहमिहिरः, *बृहत्संहिता,* सम्पादकः - अच्युतानन्द झा, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
2. त्रिपाठी, देवीप्रसादः *वास्तुसारः,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।
3. थपलियाल, अशोकः *वास्तुप्रवोधिनी,* नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
4. वास्तुशास्त्रविभागः *वास्तुशास्त्रविमर्श (शोधपत्रिका),* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्र-राष्ट्रियसंस्कृत-विश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः 300-399

श्रेयोऽङ्काः - 4
होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.2: वास्तुनः प्रमुखभेदाः - आवासीयः व्यावसायिकः धार्मिकश्च

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. आवासीयवास्तुनः महत्त्वस्य स्वरूपस्य निर्माणविधेश्च सिद्धान्तानां विस्तृतं परिचयप्रदानम्।
2. व्यावसायिकनिर्माणस्य प्रमुखसिद्धान्तानां ज्ञानसम्पादनम्।
3. धार्मिकवास्तुनः स्वरूप-महत्त्व-निर्माणादीनां च सिद्धान्तानां सामान्यपरिचयप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. आवासीयवास्तुनः महत्त्वं, स्वरूपं, प्रयोजनं भेदांश्च वक्तुं प्रभविष्यन्ति।
2. गृहनिर्माणोपकरणानि गृहद्वारविन्यासः कक्षविन्यासश्चेति विषयान् ज्ञातुं शक्ष्यन्ति।
3. व्यावसायिकवास्तुनः महत्त्वं, भूमेः गुण-दोषान्, भेदांश्च व्याख्यातुं कुशलाः भविष्यन्ति।
4. व्यावसायिकवास्तुनः निर्माणस्य प्रमुखसिद्धान्तानां सज्जाविषयस्य च प्रतिपादने प्रवीणाः भविष्यन्ति।
5. मन्दिरनिर्माणस्य मूलाधारान् निर्माणनियमान् च भणितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
6. जलाशय-धर्मशालादीनां निर्माणस्य सिद्धान्तान् वक्तुं शक्ष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.2	वास्तुनः प्रमुखभेदाः - आवासीयः व्यावसायिकः धार्मिकश्च	03	01	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. आवासीयवास्तुविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आवासीयवास्तुनः महत्त्वम् प्रमुखाः भेदाः।
- गृहपिण्डसाधनम् आयाद्यानयनञ्च।
- गृहमेलापकं वास्तुपदविन्यासश्च।
- गृहनिर्माणोपकरणानि।
- गृहद्वारविन्यासः कक्षविन्यासश्च।
- गृहसज्जा, गृहं निकषा शुभाशुभवृक्षाश्च।
- सार्वजनिकवास्तुपरिचयः।

अन्वितिः २. व्यावसायिकवास्तुविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- व्यावसायिकवास्तुनः महत्त्वम्।
- व्यावसायिकभूमिविचारः, गुणाः दोषाश्च।
- व्यावसायिकवास्तुनः प्रमुखाः भेदाः।
- व्यावसायिकवास्तुनः प्रमुखसिद्धान्ताः।
- व्यावसायिकवास्तुनि सज्जाविमर्शः।

अन्वितिः ३. धार्मिकवास्तुविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- धार्मिकवास्तुनः स्वरूपं महत्त्वं प्रमुखाः भेदाश्च।
- धार्मिकभूमिविचारः, गुणाः दोषाश्च।
- मन्दिरनिर्माणस्य मूलाधाराः।
- मन्दिरनिर्माणस्य शैल्यः।
- मन्दिरस्य प्रमुखाः अवयवाः- जगती, पीठं, मण्डोवरः, द्वारं, मण्डपाः, गर्भगृहं, शिखरं, ध्वजा।
- जलाशयधर्मशालादीनां निर्माणस्य प्रमुखसिद्धान्ताः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुशिक्षणम् आन्तरिकमूल्याङ्कनञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. मण्डनः, सूत्रधारः, *प्रासादमण्डनम्*, सम्पादकः – श्रीकृष्ण जुगनू, दिल्ली : परिमल प्रकाशन।
2. देशबन्धुः, *देवालयस्थापत्यम्*, दिल्ली : श्रीकृष्णसाहित्यसदनम्।
3. चतुर्वेदी, शुकदेवः, *भारतीय वास्तुशास्त्र*, नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. वराहमिहिरः, *बृहत्संहिता*, सम्पादकः - अच्युतानन्द झा, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
2. चतुर्वेदी, शुकदेवः, *भारतीय वास्तुशास्त्र*, नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।
3. थपलियाल, अशोकः, *वास्तुप्रवोधिनी*, नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
4. मयः, आचार्यः, *मयमतम्*, टीकाकारः - डॉ. शैलजा पाण्डेय, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
5. झा, जीवनाथः, *वास्तुरत्नावली*, व्याख्याकारः - अच्युतानन्द झा, वाराणसी : चौखम्बा अमर भारती प्रकाशन।
6. द्विवेदी, रामनिहोरः, *बृहद्वास्तुमाला*, टीकाकारः सम्पादकश्च - डॉ. अशोक थपलियालः, नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
7. टोडरमलः, *वास्तुसौख्यम्*, टीकाकारः - प्रवेशव्यासः, जयपुरम् : जगदीश संस्कृत पुस्तकालय,
8. वास्तुशास्त्रविभागः, *वास्तुशास्त्रविमर्शः*,, नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः 300-399	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.3: गृहारम्भः, द्वारविन्यासः, वृक्षविन्यासः, गृहप्रवेशविमर्शश्च

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. गृहारम्भस्य मुहूर्त्तादिपुरस्सरं शिलान्यासविधेः परिचयप्रदानम्।
2. द्वारविन्यासस्य विविधपक्षाणां ज्ञानसम्पादनम्।
3. गृहादिके वृक्षविन्यासनियमानां सामान्यपरिचयप्रदानम्।
4. मुहूर्त्तादिपूर्वकं गृहप्रवेशस्य विधेः ज्ञानप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. गृहारम्भात् पूर्वविधानं वक्तुं प्रभविष्यन्ति।
2. गृहारम्भे वृषवास्तुचक्र-खात-राहुमुखादिकं ज्ञातुं शक्ष्यन्ति।
3. शिलान्यासविधेः परिचयप्रदाने समर्थाः भविष्यन्ति।
4. द्वारमुहूर्त्तं द्वारविन्यासस्य च विभिन्नपक्षान् व्याख्यातुं प्रवीणाः भविष्यन्ति।
5. गृहे गृहवाटिकायाञ्च शुभाशुभवृक्षान् भणितुं समर्थाः भविष्यन्ति।
6. त्रिविधगृहप्रवेशस्य मुहूर्त्तज्ञानपूर्वकं गृहप्रवेशविधिं निगदितुं क्षमाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.3	वास्तुशास्त्रस्य अन्यशास्त्रैः सह सम्बन्धः	03	01	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. गृहारम्भादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- गृहारम्भात् पूर्वविधानम्।
- गृहारम्भमुहूर्त्तः।
- गृहारम्भे वृषवास्तुचक्रम्।
- खातविचारः राहुमुखविमर्शश्च।
- शिलान्यासविधिः।
- गृहारम्भे प्रमुखाः दोषाः।

अन्वितिः २. द्वारविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- द्वारमुहूर्त्तः।

- द्वारविन्यासस्य विभिन्नपक्षाः।
- द्वारदोषविचारः कपाटदोषाश्च।
- गृहे गृहवाटिकायाञ्च रोपणीयवृक्षाः।
- गृहे अशुभवृक्षाः।

अन्वितिः ३. गृहप्रवेशविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- नूतनगृहप्रवेश मुहूर्त्तः।
- गृहप्रवेशे कलशवास्तुचक्रम्।
- गृहप्रवेशे वामरवि-पृष्ठस्थशुक्रादिविचारः।
- जीर्णगृह-सपूर्वगृहप्रवेशविचारः।
- गृहप्रवेशविधिः।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुशिक्षणम् आन्तरिकमूल्याङ्कनञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

2. त्रिपाठी, देवीप्रसादः *वास्तुसारः,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. वराहमिहिरः, *बृहत्संहिता,* सम्पादकः - अच्युतानन्द झा, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
2. चतुर्वेदी, शुकदेवः, *भारतीय वास्तुशास्त्र,* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।
3. थपलियाल, अशोकः, *वास्तुप्रवोधिनी,* नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
4. मयः, आचार्यः, *मयमतम्,* टीकाकारः - डॉ. शैलजा पाण्डेय, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
5. झा, जीवनाथः, *वास्तुरत्नावली,* व्याख्याकारः - अच्युतानन्द झा, वाराणसी : चौखम्बा अमर भारती प्रकाशन।
6. द्विवेदी, रामनिहोरः, *बृहद्वास्तुमाला,* टीकाकारः सम्पादकश्च - डॉ. अशोक थपलियालः, नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
7. टोडरमलः, *वास्तुसौख्यम्,* टीकाकारः - प्रवेशव्यासः, जयपुरम् : जगदीश संस्कृत पुस्तकालय।
8. *वास्तुशास्त्रविमर्शः (शोधपत्रिका),* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

काठिन्यस्तरः 300-399	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.4: आधुनिकवास्तुकलायाः मुख्यसिद्धान्ताः

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. आधुनिकवास्तुकलायाः स्वरूपस्य परिचयप्रदानम्।
2. आधुनिकवास्तुकलायां निर्माणस्य प्रमुखसिद्धान्तानां ज्ञानसम्पादनम्।
3. आधुनिकवास्तुकलायाः विकासक्रमस्य सामान्यपरिचयप्रदानम्।
4. आधुनिकवास्तुकलादृष्ट्या सज्जायाः प्रमुखनियमानां ज्ञानप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. आधुनिकवास्तुकलायाः परिचयप्रदाने स्वरूपविवेचने च समर्थाः भविष्यन्ति।
2. भूखण्डचयनस्य गृहवास्तुसंरचनायाश्च नियमान् निगदितुं क्षमाः भविष्यन्ति।
3. आधुनिकवास्तुकलादृष्ट्या भवननिर्माणसिद्धान्तान् मापनप्रकियां शैलीश्च वक्तुं प्रभविष्यन्ति।
4. आधुनिकवास्तुकलायाः विज्ञान-कला-अर्थशास्त्र-राजनीतिशास्त्रैः सह सम्बन्धप्रतिपादने कुशलाः भविष्यन्ति।
5. आधुनिकवास्तुकलायां पर्यावरणचिन्तनविषये वक्तुं शक्ष्यन्ति।
6. आधुनिकवास्तुकलादृष्ट्या सज्जायाः विविधपक्षाणां परिचयप्रदाने समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.4.	आधुनिकवास्तुकलायाः मुख्यसिद्धान्ताः	03	01	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. आधुनिकवास्तुकलायाः परिचयः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आधुनिकवास्तुकलायाः संक्षिप्तपरिचयः स्वरूपञ्च।
- भूखण्डचयननियमाः, भूखण्डस्य वास्तुदृष्ट्या स्वरूपदृष्ट्या पदार्थदृष्ट्या च अन्तःसम्बन्धः।
- गृहवास्तुसंरचना नियमाः।
- आधुनिकवास्तुकलायाः उद्भवः विकासश्च।
- आधुनिकवास्तुकलादृष्ट्या भवननिर्माणसिद्धान्ताः मापनं प्रक्रिया शैली च।

अन्वितिः २. आधुनिकवास्तुकलायाः अन्यशास्त्रैः सह संबन्धः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- आधुनिकवास्तुकलायाः विज्ञान-कला-अर्थशास्त्र-राजनीतिशास्त्रैः सह सम्बन्धः।

- भवनस्य प्रमुखाङ्गानि- भित्तिस्तम्भछर्दिइष्टिकापाषाणादयः।
- इष्टिकाभित्तिरचनाक्रमः आरसीसी (RCC) इत्यस्य निर्माणविधिश्च।
- आधुनिकवास्तुकलायां पर्यावरणचिन्तनम्।
- गृहनिर्माणे द्वारगवाक्षनिर्माणविधिः काष्ठप्रयोगविचारश्च।
- निर्माणस्य व्यवस्थितीकरणं, भित्तिस्तम्भछर्दितलनिर्माणविचारश्च।

अन्वितिः ३. भवनविचारः। श्रेयोऽङ्कः १

- आधुनिकवास्तुकलादृष्ट्या भवनस्य विविधाङ्गानि।
- सोपान-अङ्गण-अलिन्दादिनिर्माणविधयः भूमेरधस्तलनिर्माणञ्च।
- भवनस्य बाह्य-आन्तरिकसज्जाविमर्शः।
- आधुनिकवास्तुकलादृष्ट्या भवने धात्वादिप्रयोगविचारः।
- भवने आलेख्यादिप्रयोगविचारः।
- भवनविन्यासस्य मानचित्रनिर्माणम्।

अन्वितिः ४. श्रेयोऽङ्कः १

- अनुशिक्षणम् आन्तरिकमूल्याङ्कनञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. Wagner, O. (1988). *Modern Architecture*. Santa Monica, CA: The Getty Center for the History of Art and the Humanities

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. Shaw, E. (1854). *Modern Architect*. Boston: Dayton and Wentworth.
2. Ibrahim, A. *Modern and Contemporary Architecture Styles*. Qassim, Saudi Arabia: Qassim University, Scientific Publication.
3. Robertson, H. *Modern Architectural Design*. [Publisher not identified].
4. Gangoly, O. C. (1946). *Indian Architecture*. Bombay: Kutub.
5. चतुर्वेदी, शुकदेवः, *भारतीय वास्तुशास्त्र*, नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।
6. वास्तुशास्त्रविभागः *वास्तुशास्त्रविमर्श (शोधपत्रिका)*, नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

चतुर्थवर्षः
(गौणपाठ्यक्रमाः)

काठिन्यस्तरः 400-499	श्रेयोऽङ्काः - 4 होराः - 60

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.1: वास्तुनि मानचित्रविधानम्

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. क्षेत्रमितेः सामान्यपरिचयप्रदानम्।
2. मानचित्रनिर्माणस्य आधारभूतसंरचनानां तस्य प्रमुखसिद्धान्तानां च ज्ञानसम्पादनम्।
3. वास्तुकलाप्रस्तुतिकरणानां त्रि-आयामीदृश्याणाञ्च सामान्यपरिचयप्रदानम्।
4. प्रतिरूपनिर्माण-रंगविन्यास-रेखाचित्रादिकानाञ्च ज्ञानप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. ज्यामितीयमानचित्रनिर्माणविधिं निगदितुं प्रभविष्यन्ति।
2. वास्तुकलाप्रस्तुतिकरणतकनीकीनां त्रि-आयामीदृश्याणां चानुप्रयोगे समर्थाः भविष्यन्ति।
3. विभिन्नमानकैः स्थापत्यप्रतिपादने प्रतिरूपनिर्णये च कुशलाः भविष्यन्ति।
4. रंगविन्यासप्रदर्शन-रेखाचित्रण- कलालेखनप्रक्रिया-चित्रकलाबोधादिके प्रवीणाः भविष्यन्ति।
5. वास्तुमानचित्रनिर्माणे विभिन्नतन्त्रांशानां (Software) परिचयमवाप्य तेषाम् अनुप्रयोगं कर्तुं शक्ष्यन्ति।
6. प्रायोगिककार्येण प्राप्तज्ञानस्य सुदृढीकरणे व्यावहारिकानुप्रयोगे च समर्थाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 3.क.4	**वास्तुनि मानचित्रविधानम्**	**03**	**01**	**0**	**04**

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १. क्षेत्रमिति-वर्ग-आयतादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- क्षेत्रमितिः - वर्ग-आयत-त्रिभुज-वृत्त-चतुर्भुज-अनियमितक्षेत्राणां निर्माणं, क्षेत्रफलादिसाधनम्।
- ज्यामितीयमानचित्रनिर्माणविधिः।
- वास्तुरेखाङ्कनविमर्शः।
- रेखाणाम्मानकीकरणम्।
- मानचित्रस्य आधारभूतसंरचना।
- आलेखाङ्कनम्।

- वास्तुकलाप्रस्तुतिकरणतकनीकी त्रि-आयामीदृश्यानि च।

अन्वितिः २. रङ्गविन्यास-रेखाचित्रादिविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- विभिन्नमानकैः स्थापत्यप्रतिपादनं प्रतिरूपनिर्णयञ्च।
- रङ्गविन्यासप्रदर्शनम्।
- रेखाचित्रणम्।
- कलालेखनप्रक्रिया।
- चित्रकलायाः बोधः।
- वास्तुमानचित्रनिर्माणे विभिन्नतन्त्रांशानां (Software) परिचयः।

अन्वितिः ३. मानचित्रविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- दिक्साधनम्।
- हस्तेन मानचित्रनिर्माणम्।
- वास्तुसम्मतमानचित्राणि।
- वास्तुविरुद्धमानचित्राणि।
- ऑटोकैट-जियोजेबरा-गुगलस्कैच अपप्रभृतीनां तन्त्रांशानां प्रयोगः।

अन्वितिः ४. प्रायोगिकम्। **श्रेयोऽङ्कः १**

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. भास्कराचार्यः, *लीलावती,* सम्पादकः - आचार्य सीताराम झा, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
2. शर्मा, गणपतिलालः, *रेखागणितम्,* सम्पादकः, जयपुरः हंसा प्रकाशन।
3. Vitruvius. , *The Ten Books of Architecture,* Cambridge: Harvard University Press, London.
4. Ibrahim, Ahmed, , *Modern and Contemporary Architecture Styles,* Qassim University: Scientific Publication.
5. Robertson, Howard, , *Modern Architectural Design.*

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. Pickard, Quentin (Ed.), (2002), *The Architect's Handbook,* Blackwell Publishing Company,
2. त्रिपाठी, देवीप्रसादः, *वास्तुसारः,* दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स,
3. चतुर्वेदी, शुकदेवः, *भारतीय वास्तुशास्त्र,* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः,
4. वास्तुशास्त्रविभागः, *वास्तुशास्त्रविमर्शः (शोधपत्रिका),* नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

श्रेयोऽङ्काः - 4 **होराः - 60**	**काठिन्यस्तरः** **400-499**

गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.2: वास्तुनः आकृतिः स्वरूपम् एकद्वित्रिचतुश्शालविधानञ्च

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि (Course Objectives)

1. वास्तुनः आकृतेः तस्य शुभाशुभत्वस्य परिचयप्रदानम्।
2. एकशालविधानस्य प्रमुखसिद्धान्तानां ज्ञानसम्पादनम्।
3. द्विशाल-त्रिशालगृहाणां सामान्यपरिचयप्रदानम्।
4. चतुश्शालगृहस्य प्रमुखनियमानां ज्ञानप्रदानम्।

अधिगमस्य परिणामाः (Learning Outcomes): अस्य पाठ्यक्रमस्य अध्ययनादनन्तरं छात्राः :-

1. वास्तुनि भूखण्डस्य भेदान् वक्तुं प्रभविष्यन्ति।
2. शुभाशुभभूखण्डानां विषये निगदितुं क्षमाः भविष्यन्ति।
3. एकशालगृहाणां निर्माणस्य विविधपक्षाणां परिचयप्रदाने समर्थाः भविष्यन्ति।
4. द्विशाल-त्रिशालगृहाणां वैशिष्ट्यप्रतिपादने कुशलाः भविष्यन्ति।
5. मूषासंख्याप्रस्तारं वक्तुं शक्ष्यन्ति।
6. एकादितः अष्टमभद्रपर्यन्तं चतुश्शालानां भेदान् वर्णयितुं सिद्धाः भविष्यन्ति।

श्रेयोऽङ्कप्रारूपम् (Credit Framework)

पाठ्यक्रमकूटाङ्कः (Course Code)	पाठ्यक्रमशीर्षकम् (Course Title)	पाठ्यक्रमस्य श्रेयोऽङ्कविभाजनम् (Credit Distribution of the Course)			श्रेयोऽङ्काः (Credits)
		व्याख्यानम् (Lecture)	अनुशिक्षणम् (Tutorial)	प्रशिक्षणम्/अभ्यासः (Practical/Practice)	
गौणः पाठ्यक्रमः (Minor) 4.क.2	वास्तुनः आकृतिः स्वरूपम् एकद्वित्रिचतुश्शाल-विधानं च	03	01	0	04

पाठ्यक्रमविवरणम् (Details of Course)

अन्वितिः १ भूखण्डविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- वास्तुनि भूखण्डभेदाः।
- निवासयोग्यभूखण्डलक्षणानि।
- शुभभूखण्डफलानि।
- अशुभभूखण्डफलानि।
- आधुनिकमते भूमेश्शुभाशुभत्वम्।

अन्वितिः २. शालविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- शालशब्दस्योत्पत्तिः प्रभेदाश्च।

- एकशालगृहाणि- ध्रुवादिषोडशविधगृहाः।
- षड्दारु-योजनायाः अन्यभेदाः।
- शालापुरोभाग-तिर्यक् षड्दारु-संयोजन-भेदाः।
- शाला-मध्य-विन्यस्त-षड्दारु-कल्पना-भेदाः।
- शालान्त-विन्यस्त-षड्दारु-कल्पना-भेदाः।
- द्विशालगृहम्।
- त्रिशालगृहम्।

अन्वितिः ३. एकभद्र -द्विभद्रादिशालविचारः। **श्रेयोऽङ्कः १**

- चतुःशालगृहम्।
- मूषासंख्याप्रस्तारः।
- एकभद्रचतुश्शालः द्विभद्रचतुश्शालश्च।
- त्रिभद्रचतुश्शालः चतुर्भद्रचतुश्शालश्च।
- पञ्चभद्रचतुश्शालः षड्भद्रचतुश्शालश्च।
- सप्तभद्रचतुश्शालः अष्टभद्रचतुश्शालश्च।

अन्वितिः ४. **श्रेयोऽङ्कः १**

- अनुशिक्षणम् आन्तरिकमूल्याङ्कनञ्च।

निर्धारिताः ग्रन्थाः (Essential/Recommended Readings/Texts)

1. त्रिपाठी, देवीप्रसादः, *वास्तुसारः*, दिल्ली : ईस्टर्न बुक लिंकर्स।
2. वराहमिहिरः, *बृहत्संहिता*, सम्पादकः - अच्युतानन्द झा, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
3. चतुर्वेदी, शुकदेवः, *भारतीय वास्तुशास्त्र*, नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।

सहायकाः ग्रन्थाः (Additional Readings)

1. जीवनाथ झा, व्याख्याकारः - अच्युतानन्द झा, वास्तुरत्नावली, वाराणसी : चौखम्बा अमर भारती प्रकाशन।
2. प.श्री रामनिहोरद्विवेदी, टीकाकारः सम्पादकश्च- डॉ. अशोकथपलियालः, बृहद्वास्तुमाला, नई दिल्ली : अमरग्रन्थ-पब्लिकेशन्स
2. डॉ. अशोक थपलियाल, वास्तुप्रवोधिनी, नई दिल्ली : अमरग्रन्थपब्लिकेशन्स।
3. आचार्यमयः, टीकाकारः - डॉ. शैलजा पाण्डेय, मयमतम्, वाराणसी : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन।
4. वास्तुसौख्यम्, टोडरमलः, टीकाकारः - प्रवेशव्यासः, जयपुरम् : जगदीश संस्कृत पुस्तकालय।
5. वास्तुशास्त्रविमर्श (शोधपत्रिका), वास्तुशास्त्रविभाग, नवदेहली : श्रीलालबहादुरशास्त्रीराष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः।